

CSÖNDES MÓNIKA *

A SZERZŐDÉSSZEGÉSI JOG ELŐRELÁTHATÓSÁGI KORLÁTJÁNAK JOGGAZDASÁGTANI MODELLJE ÉS ANNAK JOGI KRITIKÁJA **

Az előreláthatósági korlát szabályának alkalmazási köre különböző lehet az egyes jogrendszerekben (jogegységesítő dokumentumokban), s eltérő lehet az is, ahogyan az előreláthatósági korlát azok kártérítési szabályanyagába illeszkedik. Az előreláthatósági korlát szabályának alkalmazása egy adott, konkrét kártételt, kártípust tekintve a következő kérdésekben történő döntést igényli: mi volt a szerződés megkötésének időpontjában a szerződő felek tudomása, s mekkora volt a kár bekövetkezésének valószínűsége. A károk előreláthatóságának, s így megtéríthetőségének kérdése valójában egy adott piaci szegmensen, meghatározott szerződő felek között kötött, meghatározott típusú szerződés tartalmától, illetve gazdasági környezetétől függ. Az előreláthatósági korlát jogi jelentés-tartalmának ismeretében érdemes vizsgálni azt, hogy milyen jogszabályi, joggyakorlati alapról indulva is elemzi, modellezi a joggazdaságtan az előreláthatóságot. A joggazdaságtan által felállított Hadley-szabály információs aszimmetria modelljével szemben kritika fogalmazható meg azért, mert az előreláthatósági korlát nemcsak azokat a károkat terheli a károsultra, amelyről ő tudhatott, de a szerződésszegő nem, hanem azokat is, amelyekről egyikük sem tudhatott (a kölcsönös információhiány esete, a szó szoros értelmében vett előreláthatatlan események). Másrészt a common law előreláthatósági szabálya értelmében a szerződésszegés szokásos (a felek közötti információcserétől független, a szerződésszegés rendszerinti) kárkövetkezményei mint előrelátható károk megtérítendőek. A klasszikus joggazdaságtani irodalom kritikával illelhető azért, mert az előreláthatósági szabályt túlságosan leegyszerűsítve tárgyalja. Indokolt tehát annak további szorgalmazása, hogy az előreláthatósági korlát joggazdaságtani vizsgálata során el kellene szakadni a Hadley-szabályra épülő információs aszimmetria modelltől.

A tanulmány célja, hogy a szerződésszegési jog előreláthatósági korlátjának joggazdaságtani modelljével szemben jogi kritikát fogalmazzon meg. A választott elemzési mód ehhez, hogy az előreláthatósági korlát jogi tartalmának bemutatá-

* Egyetemi tanársegéd, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 7622 Pécs, 48-as tér 1. E-mail: csondesmonika@gmail.com.

** A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése országos program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg. Szerző ezúton mond köszönetet Szalai Ákos (egyetemi docens, PPKE JÁK Heller Farkas Közgazdaságtudományi Intézet, tudományos munkatárs, MTA TK Jogtudományi Intézet) kollégának a kéziratához fűzött szakmai észrevételeiért, és a téma továbbgondolását segítő javaslatokért.

sát követően ismertetem a klasszikus joggazdaságtan által felállított Hadley-szabály modelljét, s annak kritikáit. Kifejtem továbbá, hogy a joggazdaságtan kiindulópontjául választott Hadley-szabály információs aszimmetria modellje miért ad csak korlátozott képet arról, hogy szerződésszegés esetén mely károkat kell a szerződésszegőnek megtérítenie.¹

1. KIINDULÓPONT: AZ ELŐRELÁTHATÓSÁGI KORLÁT ÉS A HADLEY-SZABÁLY

Az előreláthatósági korlát (vagy előreláthatósági szabály) ismert szabály a kontinentális és a *common law* jogrendszerek, valamint a nemzetközi és európai jogegységesítő dokumentumok szerződésszegési kártérítési jogában; a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) hatálybalépésével szabálya lett szerződésszegési kártérítési jogunknak is.²

Az előreláthatósági korlát értelmében a szerződésszegő csak olyan károkért felelős, amelyeket a szerződéskötéskor *ésszerűen előreláthatott*. Az előreláthatósági korlát tartalmában – függetlenül az egyes jogrendszerek és jogegységesítő dokumentumok konkrét szabályától – azt jelenti, hogy más jogszabályi rendelkezés vagy szerződési kikötés hiányában a szerződésszegő olyan károkért tartozik helytállni, amelyekkel ésszerűen számolhatott, mint a szerződésszegés valószínű következményével.

A jogirodalom szerint az előreláthatósági korlát jogpolitikai célja a szerződésszegési jogban a szerződési kockázatok felek közötti kölcsönös,³ helyes,⁴ hatékony⁵

¹ Az előreláthatósági korlát – egyes jogrendszerek és jogegységesítő dokumentumbeli – jogi tartalmát vizsgálva megállapítható, hogy mindegyikben közös elemként jelentkezik a *szerződéskötés időpontjában előrelátta vagy előre kellett volna látnia a kár bekövetkezését* fordulat. A jogirodalom jellemzően a következő elemzési szempontok (mint tényállási elemek) alapján elemzi az előreláthatósági korlát szabályát: Kinek kell előrelátni a kárt? Előrelátta vagy előre kellett volna látnia? Mikor kell előrelátni a kárt? Milyen és mekkora kárt kell előrelátni? A kár mint a szerződésszegés lehetséges/valószínű következménye. Kinek mit kell bizonyítania? A szándékos szerződésszegés mint feltétel. Jelen tanulmány e kérdéseket nem tárgyalja, s a hozzájuk kapcsolódó joggazdaságtani vizsgálatokat sem ismerteti.

² Az előreláthatóság mint felelősségkorlátozó dogmatikai megoldás alkalmazott az angol *common law tort* jogában is. A Ptk.-ba a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség rendelkezései közé (6:516. §) is bekerült a Kodifikációs Főbizottság döntése nyomán az előreláthatóság (az okozatosság mint felelősségalapító feltétel részeként). Jelen tanulmány nem foglalkozik az előreláthatóságnak a deliktális jogban betöltött szerepével.

³ Lásd pl. Hugh G. BEALE: „Remoteness of Damage” in Hugh G. BEALE (szerk.): *Chitty on Contracts. General Principles. I.* (London: Sweet Maxwell³⁰2008) 1626.

⁴ Lásd pl. KEMENES István – VÉKÁS Lajos: „A szerződésszegés általános szabályai” in VÉKÁS Lajos (szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági Javaslata magyarázatokkal* (Budapest: Complex 2012) 396, a T/7971. sz. a Polgári Törvénykönyvről szóló törvényjavaslat szerződésszegési rendelkezéseire fűzött indokolás. 7. b) pont, 586.

⁵ Lásd pl. Richard A. POSNER: *Economic Analysis of Law* (Boston – Toronto – London: Little, Brown and Company 1992) 126–127; Jeffrey M. PERLOFF: „Breach of Contract and the Foreseeability Doctrine of Hadley v. Baxendale” *Journal of Legal Studies* 1981/10. 39.

avagy igazságos⁶ – jelzőkkel illetett – elosztása.⁷ Az előreláthatósági korlát jogpolitikai céljaként a jogirodalomban hangsúlyosan tárgyalják az információ-átadást ösztönző hatását, a Ptk. kodifikációja során is ez kapott elsősorban figyelmet. Az előreláthatósági szabály ugyanis arra ösztönzi a szerződő felet, hogy a szerződéskötéskor szükség szerint tájékoztassa partnerét egy esetleges szerződésszegés várható kárkövetkezményeiről, feltárja a szokatlan szerződési kockázatokat; másképpen, a szerződés sajátos természetével összefüggő körülményeket, tényeket, a szerződéshez fűződő elvárásait a másik szerződő fél tudomására hozza. A rendkívüli, az adott szerződés szokásos kárkövetkezményeit lényegesen meghaladó károk kockázatát a kötelezett ugyanis csak a jogosult külön figyelemfelhívása alapján ismerheti meg. E károk kockázatának ismeretében a másik szerződő fél dönt majd arról, hogy megköti-e a szerződést, s ha igen, milyen feltételek mellett: mekkora ellenszolgáltatás fejében, esetleg felelősségkorlátozással vagy biztosítási szerződés megkötése mellett. Ha azonban a szerződő fél az általa előrelátott, de a másik fél által nem ismert kockázatról nem ad tájékoztatást, a bekövetkező kárt neki kell viselnie. Az előreláthatósági szabály jogpolitikai célja e tekintetben tehát az, hogy a szerződő feleket a szokatlan szerződési kockázatok feltárására ösztönözze.⁸ A szerződésszegési kártérítési jogi joggazdaságtani irodalomban a Hadley-szabály szerinti modell erre a fent részletesen bemutatott információs aszimmetria helyzetre épül: a szerződésszegőnek csak akkor nem kell megtérítenie a szerződő partnere kárát, ha a károsult információs előnyben volt.

A joggazdaságtan által tárgyalt Hadley-szabály azonban nem azonos az előreláthatósági korlát jogi tartalmával. Az előreláthatósági korlát értelmében ugyanis az egyik szerződő fél által sem előrelátható károkat is a károsultnak kell viselnie.⁹ A Hadley-szabály kapcsán a joggazdaságtani irodalom nem is tárgyalja a nem aszimmetrikus információs helyzet esetén felmerülő kockázatmegosztást. Menyhárd Attila, Mike Károly és Szalai Ákos joggazdaságtani tanulmányában erre

⁶ Lásd Andrew ROBERTSON: „The Basis of the Remoteness Rule in Contract” *Legal Studies* 2008/28. 172–196; VÉKÁS Lajos: *Parerga. Dolgozatok az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez* (Budapest: HVG–ORAC 2008) 272. Menyhárd szerint a modern szerződési jogi szabályozás „nyíltan felvállalt célja a szerződés alapján keletkezett jogviszonyok igazságosságának, a jogok és kötelezettségek relatív arányosságának biztosítása, valamint az ügyleti kockázat ésszerű és méltányos elosztása”. Lásd MENYHÁRD Attila: „Szerződési igazságosság és egységes szerződési jog” *Jogi tanulmányok* 1997/1. 280.

⁷ A tanulmánynak nem célja annak bizonyítása, hogy az előreláthatóság a szerződési kockázatok felek közötti kölcsönös, helyes, hatékony avagy igazságos elosztását szolgálja-e.

⁸ Lásd erről: VÉKÁS (6. lj.) 295–297; KEMENES István – VÉKÁS Lajos: „A szerződésszegés. Felelősség a szerződésszegéssel okozott károkért. Az 5:122. cikkhez fűzött kommentár.” in VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez* (Budapest: Complex Kiadó 2008) 811; FUGLINSZKY Ádám: „Az előreláthatósági klauzula egyes kérdései, avagy kinek, mikor és mit kell előrelátnia” *Magyar Jog* 2011/7. 413; a T/7971. sz. a Polgári Törvénykönyvről szóló törvényjavaslat szerződésszegési rendelkezéseire fűzött indokolás. 7. c) pont, 588–589.

⁹ KEMENES–VÉKÁS (8. lj.) 811. Az előreláthatósági korlát kapcsán a Ptk. Miniszteri Indokolása is hangsúlyozza, hogy „az egyik fél által sem előrelátható károk kockázata a károsult félnél marad. Ez a következmény azonban nem az előreláthatósági klauzula hibája, hanem a kárveszélyviselés általános elvéből következik.” A T/7971. sz. a Polgári Törvénykönyvről szóló törvényjavaslat szerződésszegési rendelkezéseire fűzött indokolás. 7. c) pont, 589.

fel is hívja a figyelmet, s az általuk felállított modellben az elemzés tárgyává is teszik, hogy az előreláthatósági korlát nemcsak azokat a károkat terheli a károsultra, amelyről ő tudhatott, de a szerződésszegő nem, hanem azokat is, amelyekről egyikük sem tudhatott (a kölcsönös információhiány esete, a szó szoros értelmében vett előreláthatatlan események). Az *előreláthatósági szabály* elnevezésű joggazdaságtani modelljük az információs aszimmetria helyzete mellett a kölcsönös tájékozatlanság esetét is magában foglalja.¹⁰ A joggazdaságtan másrészt nem foglalkozik azzal, hogy a *Hadley v. Baxendale*-ügyben kimondott kártérítési szabály, illetve annak jogtételeit újrafogalmazó *Victoria Laundry*-ítélet értelmében a szerződésszegés szokásos kárkövetkezményei mint előrelátható károk megtérítendőek.¹¹ A szokásos károk a felek közötti információcserétől független, a szerződésszegés rendszerinti, szokásos kárkövetkezmények. Bár a hangsúly a jogirodalomban is az előreláthatóságnak az információ-átadást ösztönző hatásán van, utalni szükséges arra, hogy a jogirodalomban megjelenik emellett az a gondolat is, hogy mint minden szerződési jogi szabálynak, így az előreláthatósági korlátnak is jogpolitikai célja a szerződési kockázatok (úgy általában, s nemcsak a szokatlan károkat tekintve) szerződő felek közötti elosztása.¹² Kétségtelen azonban, hogy ennek a funkciónak az alapos kimunkálása a jogirodalom részéről még várat magára, mind a kölcsönös információhiány, mind a felek közötti információcserétől független, feltételezett tudomás esetében.

Az előreláthatósági szabály jogirodalmából ismert továbbá, hogy a szabály bizonytalan tartalma okán nehéz meghatározni azt, hogy mikor lesz egy meghatározott típusú, fajtájú, nagyságú kár előrelátható.¹³ Ezt több joggazdaságtani írás¹⁴ is kiemeli. A joggazdaságtani elemzések a szerződési jogban az előreláthatóságot általában a megtérítendő károk mértékét korlátozó megoldásként értékelik. Kezdetben jellemzően hatékony szabályként írták le a teljes kártérítés szabályával szem-

¹⁰ MENYHÁRD Attila – MIKE Károly – SZALAI Ákos: „Az előreláthatósági klauzula előre látható problémái” *Kormányzás, Közpénzügyek, Szabályozás* 2008/2. 201. 207–208; www.kormanyzas.hu/082/03_Menyhard.pdf.

¹¹ Michael P. FURMSTON: *Cheshire, Fifoot and Furmston's Law of Contract* (Oxford: Oxford University Press ¹⁹2006) 759; BEALE (3. lj.) 1626, 1628.

¹² Lásd erről az irodalomban pl. Melvin A. EISENBERG: „The Principle of Hadley v. Baxendale” *California Law Review* 1992/3. 600; VÉKÁS (6. lj.) 272; FUGLINSZKY Ádám: „A teljes kártérítés elve, kritikája és korlátai” in KISFALUDI András (szerk.): *Liber amicorum: Ünnepi előadások és tanulmányok Harmathy Attila tiszteletére*. (Budapest: ELTE ÁJK 2007) 209; FUGLINSZKY Ádám: „Az európai kártérítési jog egyes jogfilozófiai és jogpolitikai alapkérdései” in PAKSY Máté (szerk.): *Európai jog és jogfilozófia: Konferenciatanulmányok az európai integráció ötvenedik évfordulójának ünnepe* (Budapest: Szent István Társulat 2008) 204–205.

¹³ Lásd pl. Florian FAUST: *Die Vorhersehbarkeit des Schadens gemäß Art. 74 Satz 2 UN-Kaufrecht (CISG)* (Tübingen: Mohr Siebeck 1996) 236–237; LORD HOFFMANN: „The Achilles: Custom and Practice or Foreseeability?” *Edinburgh Law Review* 2010/1. 52, 59; FUGLINSZKY (8. lj.) 416–422. A jogirodalom alapján összefoglaló kritikát ad: FUGLINSZKY Ádám: *A polgári jogi felelősség útjai a vegyes jogrendszerben. Québec, Kanada*. (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó 2010) 305–306.

¹⁴ FAUST (13. lj.) 236–237; Eric A. POSNER: „Contract Remedies: Foreseeability, Precaution, Causation and Mitigation” in Boudewijn BOUCKAERT – Gerrit De GEEST (szerk.): *Encyclopedia of Law and Economics* (Cheltenham–Northampton: Edward Elgar 2000) 163–164; encyclo.findlaw.com/4620book.pdf; MENYHÁRD–MIKE–SZALAI (10. lj.) 207.

ben,¹⁵ az újabb irodalom azonban már többször arra a következtetésre jut, hogy az előreláthatóság csak feltételekkel tekinthető hatékony(abb) szabálynak.¹⁶ Wijck szerint empirikus kutatásokkal lehetne alátámasztani azt, hogy a Hadley-szabály valójában milyen hatással van a piaci szereplők magatartására, megállapítja azonban azt is, hogy ez a kutatás még gyerekcipőben jár.¹⁷

2. AZ ÉSSZERŰ ELŐRELÁTHATÓSÁG MINT A SZERZŐDÉSSZEGÉSSSEL OKOZOTT KÁROK MEGTÉRÍTÉSÉNEK KORLÁTJA

Az előreláthatósági korlát szabálya tartalmában különböző lehet az egyes jogrendszerekben és jogegységesítő dokumentumokban, s eltérő az is, ahogy az előreláthatósági korlát azok kártérítési szabályanyagába illeszkedik.

2.1. AZ ELŐRELÁTHATÓSÁG ÉS A *COMMON LAW*

2.1.1. AZ ELŐRELÁTHATÓSÁGI KORLÁT MINT DISZPOZITÍV SZABÁLY

Az előreláthatósági szabály kapcsán állandóan hivatkozott ügy a híres angol *Hadley v. Baxendale*-ítélet (1854).¹⁸ Az ügyet ott találjuk szinte minden, az előreláthatósági szabályhoz kapcsolódó jogirodalmi munkában. Az angol és az amerikai *common law*-ban a *Hadley v. Baxendale*-ítélet máig vezető precedensnek számít. Az ítéletben Alderson bíró az előreláthatóság szabályát a következőképpen fogalmazta meg:

„ha két fél szerződést kötött egymással, és azt egyikük megszegte, a károsult olyan méltányos és ésszerű kártérítésre jogosult, amely megfelel annak a veszteségnek, amely ilyen szerződészeség rendszerinti, szokásos következménye, vagy amellyel

¹⁵ Összefoglalóan ír erről Goetz, Scott, Barton, Bishop, Kornhauser, Ayres és Gertner írásai alapján Peter van Wijck. Lásd Peter van WIJCK: „Foreseeability” in Gerrit de GEEST (szerk.): *Contract Law and Economics* (Cheltenham – Northampton: Edward Elgar 2011) 226; George GEIS: „Empirically Assessing Hadley v. Baxendale” *Florida State University Law Review* 2005/3. 897–956.

¹⁶ Lucian Ayre BEBCHUK – Steven SHAVELL: „Information and the Scope of Liability for Breach of Contract: The Rule of Hadley v. Baxendale” *Journal of Law, Economics & Organization* 1991/2. 284–312; Lucian Ayre BEBCHUK – Steven SHAVELL: „Reconsidering Contractual Liability and the Incentive to Reveal Information” *Harvard Law School John M. Olin Center for Law, Economics and Business Discussion Paper Series. Paper* 255. (1999); lsr.nellco.org/harvard_olin/255; WIJCK (15. lj.) 228–230; Barry E. ADLER: „The Questionable Ascent of Hadley v. Baxendale” 51 *Stanford Law Review* 1999/6. 1547–1589; POSNER (14. lj.) 167–169; Eric A. POSNER: „Economic Analysis of Contract Law After Three Decades: Success or Failure?” *Yale Law Journal* 2003/4. 853–854; GEIS (15. lj.) 897–956; EISENBERG (12. lj.) 563–613; MENYHÁRD–MIKE–SZALAI (10. lj.) 208.

¹⁷ WIJCK (15. lj.) 236.

¹⁸ *Hadley and Another v. Baxendale and Others* (1854) 9 Ex. 341, 156 E.R. 145.

a felek, mint a szerződésszegés valószínű következményével ilyen szerződés megkötésekor számolhattak”.¹⁹

Az első fordulat szerint azt a kárt kell megtéríteni, amely a szerződésszegés természetes és szokásos következménye, a második szerint pedig azt a kárt, amely valószínű bekövetkezésével a felek a szerződés megkötésekor számolhattak a szerződésszegő fél tudomására hozott tények és körülmények alapján.²⁰ Ez a két fordulat az ítéletben a *Hadley v. Baxendale*-ítélet első és második szabálya néven vált ismertté, terjedt el az angol szerződési jogi gyakorlatban, illetve a *text book*-okban, és más jogirodalmi munkákban. A *Hadley v. Baxendale*-ítélet tételeit újrafoglaló *Victoria Laundry*-ügyben (1949)²¹ Lord Asquith a kétféle szabály gyakorlatával szakítani kívánva az ésszerű előreláthatóság (*reasonable foreseeability*) terminológiájának alkalmazásával azokat egységes szabályba foglalta. Eszerint a károsult azon kárának megtérítését követelheti, amely bekövetkezése a szerződés megkötésekor ésszerűen előrelátható volt.

Az esetjog alapján elmondható – a terminológiai elnevezéstől függetlenül –, hogy a szerződésszegő fél akkor tartozik a kárt megtéríteni, ha mint ésszerűen és gondosan eljáró személy (*reasonable man*), vagy a szerződés sajátos természetével összefüggő tények ismeretének birtokában ésszerűen számolhatott egy bizonyos típusú kár valószínű bekövetkezésével.²² A *Victoria Laundry*-ügy lényegében nem változtatott azon a gyakorlaton, hogy a károsultak szerződésszegés természetes és szokásos kárkövetkezményeit szokásos kárként, az azon túli károkat pedig szokatlan kárként követeljék.²³ A *Hadley v. Baxendale*- és a *Victoria Laundry*-ügy értelmében a szokásos károk mindig megtérítendőek, azok tulajdonképpen *per se* előrelátható károk, míg a szokatlan károk csak akkor, ha előreláthatóak. Az angol *common law* irodalmában a két – a szokásos és a szokatlan károk megtérítésére vonatkozó – szabályt általában együtt tárgyalják a kártérítés korlátozása (*remoteness*) körében. Az előreláthatósági szabály alkalmazása egy adott, konkrét kártételt, kártípust tekintve valójában mindig a következő kérdésekben történő döntést igényli: mi volt a szerződés megkötésének időpontjában a szerződő felek tudomása, és mekkora volt a kár bekövetkezésének valószínűsége.²⁴

¹⁹ *Hadley and Another v. Baxendale and Others* (1854) 9 Exch 355.

²⁰ Harvey MCGREGOR: *McGregor on Damages* (London: Sweet & Maxwell¹⁵1988) 156; Andrew BURROWS: *Remedies for Torts and Breach of Contract* (Oxford: Oxford University Press³2004) 84–85.

²¹ Lásd *Victoria Laundry (Windsor) LD. v. Newman Industries LD; Coulson & Co. LD* (Third Parties). [1949] 2 K.B. 539.

²² *Hadley and Another v. Baxendale and Others*. 9 Exch 341, *Victoria Laundry (Windsor) LD v. Newman Industries LD; Coulson & Co. LD*. (Third Parties) Court of Appeal [1949] 2 K.B. 528.

²³ Csöndes Mónika: „Előre látható-e mindaz, amiről a szerződésszegő fél tudott? Angol jogi vázlat” in SZIKORA Veronika (szerk.): *Kihívások és lehetőségek napjaink magánjogában* (Debrecen: Debreceni Egyetem ÁJK PJT 2009) 107. Lásd még az előreláthatóság elvével kapcsolatos legújabb nagy jelentőségű ügyet is: *Transfield Shipping Inc v. Mercator Shipping Inc* [2008] UKHL 48.

²⁴ FURMSTON (11. lj.) 759, 762; BEALE (3. lj.) 1626; Edwin PEEL: *Treitel The Law of Contract* (London: Sweet & Maxwell¹³2011) 1054; Günter H TREITEL: *Remedies for Breach of Contract. A Comparative Account* (Oxford: Clarendon Press 1988) 151.

Az előreláthatóság szabályát *Hadley v. Baxendale* és a *Victoria Laundry*-ítéletek óta számos esetben alkalmazta, értelmezte újra és erősítette meg a *Court of Appeal* és a *House of Lords*, ma *Supreme Court*. Az előreláthatóság általános elv maradt az 1893-as *Sale of Goods Act* és annak 1979-es megújítása után is. A *Sale of Goods Act* cikkeinek alapját a korábbi adásvétellel kapcsolatos *common law* ítéletek jelentik, itt lényegében a *Hadley v. Baxendale*-ítélet kártérítési szabályának első fordulata szerinti, az esetjogban a szokásos károkra tekintve kialakult esettípusokat kodifikálták szerződésszegés-típusok szerint.²⁵ A *Sale of Goods Act* 54. cikke²⁶ pedig kimondja, hogy a törvény rendelkezései nem érintik az eladó és a vevő azon jogát, hogy követelje „különös” kárainak (*special damages*) vagy a kamatoknak megtérítését, ha azok egyébként megtérítendőek lennének.²⁷

Az angol *common law*-ban a *Hadley v. Baxendale*-ítélet szokásos és szokatlan károkra vonatkozó szabálya kapcsán általánosan alkalmazott a *general damages* és *special damages* megkülönböztetés. Ezeket egymással szinonim értelemben használják, a szokásos és a szokatlan károk közötti különbségtételt megfelelően a *general*, illetve *special damages* közötti megkülönböztetésnek. Ez utóbbi fogalompár perjogi kategória, a *special damages* a kár bizonyítása szempontjából arra utal, hogy az ilyen károk követelésére különös szabályok vonatkoznak.²⁸ E fogalompárok helyes értelmezéséhez hozzá kell tenni azt is, hogy a *common law*-ban a *damages* kifejezést egyszerre használják *kártérítés* értelemben, illetve *károk* értelemben a *damage* kifejezés többes számaként és a *loss* szinonimájaként; bár kétségtelen, hogy a *loss* kifejezést gyakrabban alkalmazzák a *kár* megjelölésére.²⁹

Az összehasonlító jogirodalom is egyértelműen az angol *common law*-hoz köti a *general damages* és *special damages* közötti különbségtételt.³⁰ A *Hadley v. Baxendale*-ítélet kártérítési szabályával összefüggésben azonban a *consequential*

²⁵ BEALE (3. lj.). Lásd *Sale of Goods Act 1979* 50 cikk (2) bek.-ét, illetve az 51. cikk (2) bek.-ét, az 50. cikk (3) bek.-ét, illetve az 51. cikk (3) bek.-ét.

²⁶ „E törvény rendelkezései nem érintik a vevő vagy az eladó azon jogát, hogy követelje azokat a kamatokat vagy különös károkat (*special damages*), amelyek követelhetőek (a *common law* alapján), vagy visszakövetelje az általa megfizetett pénzszolgáltatást, ha ellenszolgáltatást érte nem kapott.”

²⁷ Ebben a rendszerben is tárgyalja a megtérítendő károk kérdését: Paul SIEGHART: *Chalmer's Sale of Goods Act 1893* (London: Butterworths¹³1957) 147–164.

²⁸ A szokásos és a szokatlan kár közötti különbségtételt az angol *common law*-ban úgy írják le, mint a *general* és a *special* közötti különbséget. Lásd *Monarch Steamship Company Ltd v. A/B Karlsahms Oljefabriker and Others*, House of Lords, Lord Wright [1949] 1 All ER 1 at 12–13. Hasonlóan: *Kpohraror v. Woolwich Building Society*, Court of Appeal, Evans LJ [1996] 4 All ER 119 at 122. Lásd még: Charles T. McCORMICK: „The Contemplation Rule as a Limitation upon Damages for Breach of Contract” *Minnesota Law Review* 1935/5. MCGREGOR (20. lj.) 19; BEALE (3. lj.) 1601–1602.

²⁹ Az angol és az amerikai *common law* kapcsán számos ítélet, illetve jogirodalmi munka áttekintése alapján jutottam erre a megállapításra.

³⁰ Detlef KÖNIG: „Voraussehbarkeit des Schadens als Grenze vertraglicher Haftung – zu Art. 82, 86, 87 EKG” in Hans G. LESER – Marschall von BIEBERSTEIN (szerk.): *Das Haager Einheitliche Kaufgesetz und das Deutsche Schuldrecht. Kolloquium zum 65. Geburtstag von Ernst v. Caemmerer* (Karlsruhe: C. F. Müller 1973) 85. Reinhard ZIMMERMANN: *The law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Traditions* (Deventer – Boston: Kluwer Law 1992) 830, 833.

loss terminológia is ismert az angol *common law*-ban. A *consequential loss* alatt itt a *Hadley v. Baxendale*-ítélet kártérítési szabályának második fordulata alapján megítélhető károkat értik, tehát az úgynevezett szokatlan károkat.³¹ Az amerikai *common law*-ban a szokatlan károkra egyértelműen szinonim értelemben használják a *special damages* és a *consequential damages* kifejezéseket. A joggyakorlat szerint – az angol *common law*-hoz hasonlóan – a *general damages* bármennyire nem várt nagyságú, megtérítendő, a *consequential damages* megtérítése azonban korlátozott.³² Az angol *common law*-ban – ahogy erre fent már utaltam – a *general* és *special damages* megkülönböztetés a kár bizonyítása szempontjából lényeges (a *special damages* követelésére ugyanis különös szabályok vonatkoznak). Farnsworth szerint ezért is szerencsésebb anyagi jogi szempontból a *direct* és *consequential loss*-ról beszélni,³³ az USA-ban jellemzőbb is ennek a fogalompárnak a használata.³⁴ A terminológiának jelentősége itt azért is van, mert a joggazdaságtani irodalom Richard A. Posner óta a *Hadley*-szabályt az információs aszimmetria modellben a *consequential damages*-re vonatkoztatottan elemzi, ahol a *consequential damages* a szokatlan károkat jelenti.³⁵

Az irodalom ismeretében a *consequential loss*-sal mint szokatlan kárral kapcsolatban a következőket szükséges megjegyezni.

A *consequential loss* mint szokatlan kár tehát a szerződésszegés azon kárkövetkezménye, amellyel a közölt tények, és a rendelkezésre bocsátott információk alapján a szerződés megkötésének időpontjában ésszerűen számolható szerződésszegő, mert a másik szerződő fél a tudomására hozta a megkötendő szerződés sajátos természetével összefüggő körülményeket, tényeket és a szerződéshez fűződő elvárásait (másképpen, a szokásostól eltérő körülményeket).³⁶ A *common law* bíróságok ebben az értelemben nem alkalmaznak egységes elhatárolást a *direct/usual* és a *consequential/unusual loss* között; az a kár, ami *direct*-nek besorolt egy bizonyos típusú szerződés vonatkozásában, *consequential*-nak minősített egy másik típusú szerződés vonatkozásában.³⁷

³¹ A *consequential loss* terminológia kapcsán utalni szükséges arra, hogy nem világos annak eredete, és megjelenésének ideje. A *consequential loss* kifejezést az előreláthatósági szabály ismertetése során egyes jogirodalmi munkák mellőzik, mások pedig éppen hogy alkalmazzák.

³² Peter SCHLECHTRIEM: „Voraussehbarkeit und Schutzzweck einer verletzten Pflicht” in *Institute of Comparative Law (szerk.): Law in East and West/Recht im Ost und West. Festschrift zum 30 jährigen Jubiläum des Instituts für Rechtsvergleichung der Waseda Universität* (Tokyo: Waseda University Press 1988) 510; KÖNIG (30. lj.) 100–103; Thomas A. DIAMOND – Howard FOSS: „Consequential Damages for Commercial Loss: An alternative to *Hadley v. Baxendale*” *Fordham Law Review* 1994/3. 668, 673; McCORMICK (28. lj.) 502; Sha-Shana N.L. CRICHTON: „Distinguishing Between Direct and Consequential Damages Under New York Law in Breach of Service Contract Cases” *Howard Law Journal* 2002/3. 597–599.

³³ E. Allan FARNSWORTH: „Contractual Breach” *Columbia Law Review* 1970/7. 1201; McCORMICK (28. lj.) 502.

³⁴ CRICHTON (32. lj.) 597; 2. lj.

³⁵ POSNER (5. lj.) 126–128.

³⁶ Lásd pl. DIAMOND–FOSS (32. lj.) 668, 673; EISENBERG (12. lj.) 565.

³⁷ Lásd pl. CRICHTON (32. lj.) 599–600, 602; Richard EPSTEIN: „Beyond Foreseeability: Consequential Damages in the Law of Contract” *Journal of Legal Studies* 1989/1. 111, vagy a *McGregor on Damages, Chitty on Contracts*, illetve *Benjamin’s Sale of Goods* tankönyveket.

Burrows utal arra, hogy a *Hadley v. Baxendale*-ítélet kártérítési szabálya első és második fordulata közötti különbségtételnek jelentősége van az *indirect* vagy *consequential loss*st kizáró szerződési kikötések szempontjából is. Az ilyen kikötések értelmezésére az angol *common law* bíróságok lefektették, hogy a *direct* és a *consequential/indirect loss* közötti különbségtételnél követni kell a *Hadley v. Baxendale*-ítélet kártérítési szabályának első és második fordulata közötti megkülönböztetést.³⁸ Az angol *McGregor on Damages*, a *Chitty on Contracts*, illetve a *Benjamin's Sale of Goods*-kommentárokban az egyes szerződésszegési tényállások kapcsán kimunkált lehetséges kártérítési igények bemutatásából kiderül, hogy az elmaradt haszon típusú kár a felek tudomásától, a szolgáltatás természetétől függően minősülhet akár szokásos, akár szokatlan kárnak is. Ebből következően az *indirect* vagy *consequential loss*st kizáró szerződési kikötések tehát nem eredményezik mindenképpen az elmaradt haszon megfizetése alóli mentesülést is.³⁹

Epstein rámutat a *consequential loss*-sal kapcsolatban arra is, hogy annak bekövetkezése tipikusan nemcsak a szerződésszegő magatartására vezethető vissza, hanem általában függ más tényezőktől (illetve azoknak különböző módon megvalósuló kombinációitól) is, amelyek közül néhány épp a károsult kontrollja alatt áll.⁴⁰

Eisenberg szerint a kötelezett valójában nem a *consequential loss*sról akar tudomást szerezni, hanem arról, hogy a jogosultnak az átlagost meghaladó kára bekövetkezik-e. A *direct damages* (tehát a szokásos kár) nagysága pedig ugyanúgy lehet az átlagot meghaladó, a *consequential loss* mértéke pedig van, hogy igen csekély. Kritikaként fogalmazza meg Eisenberg a *Hadley*-szabállyal kapcsolatban azt is, hogy ha a kötelezett (eladó) tisztában is van egy bizonyos típusú kár bekövetkezésével, a jogosultnak (vevőnek) nem kell tájékoztatást adnia arról, hogy milyen nagyságú lehet ez a bekövetkező kár.⁴¹

A fentiek alapján levonható a következtetés, hogy a *consequential loss* nem egy kárfajta (nem a kárfogalom tipizálásának eredménye), hanem alatta a *common law* a szerződésszegés szokatlan kárkövetkezményeit érti. E szokatlan kárkövetkezmények pedig vagy megtérítendőek lesznek, mert előreláthatóak, ugyanis valószínű bekövetkezésükkel a szerződésszegő a szerződés megkötésekor számolhatott a tudomására hozott tények és körülmények alapján mint *reasonable man* vagy nem lesznek megtérítendőek, mert nem voltak előreláthatóak.

Hozzá kell tenni ugyanakkor, hogy a *consequential loss*snak még további legalább öt jelentése ismert a *common law*-ban. Harvey McGregor a *normal damages*szel összefüggésben olyan értelemben használja, hogy a szolgáltatás értékén (*normal damages*) felül minden más kár *consequential loss*snak minősül, amely amennyi-

³⁸ BURROWS (20. lj.) 86–87. E megkülönböztetés kapcsán további kérdéseket vet fel, hogy az *indirect*, illetve *consequential loss* – tehát a közvetett és a *következménykár* – terminológiát miért használja szinonim értelemben Burrows. A a jogirodalomban többen kritikával illetik azt, hogy a *direct* és a *consequential/indirect loss* közötti különbségtételnél követni kellene a *Hadley v. Baxendale*-ítélet kártérítési szabályának első és második fordulata közötti megkülönböztetést.

³⁹ A joggyakorlatból példa erre: www.herbertsmithfreehills.com/~media/HS/T30091146%202.pdf.

⁴⁰ EPSTEIN (37. lj.) 114.

⁴¹ EISENBERG (12. lj.) 600.

ben – az adott tényállás keretei között – szokásos kár, akkor a *Hadley v. Baxendale*-ítélet kártérítési szabályának első fordulata alapján minősül, ha nem, akkor azonban szokatlan kárként a második fordulat alapján kell döntenie a megtéríthetőségéről.⁴² A *Uniform Commercial Code*-ban megjelenik továbbá az *incidental damages*⁴³ (a szerződésszegés okán felmerülő járulékos költségek⁴⁴) és *consequential damages*⁴⁵ fogalom-pár is, ez utóbbi fogalmát a UCC azonban lényegében nem határozza meg.⁴⁶ Treitel utal arra, hogy a *consequential loss* alatt gyakran elmaradt hasznot értenek⁴⁷, az általa követett terminológia szerint *consequential loss* azonban a szerződésszegés következtében bekövetkezett személyi sérülés vagy dologi kár (*damage to property*).⁴⁸ Az amerikai jogirodalom alaposabb elemzése alapján kitűnik, hogy a *consequential loss* a gyakorlatban olyan értelemben is használatos mint előreláthatatlan szokatlan kár (megkülönböztetve azoktól a szokatlan károktól, amelyek előreláthatóak, s ezért a *Hadley v. Baxendale*-ítéletbe foglalt szabály második fordulata alapján megtérítendőek lesznek).⁴⁹ Osztom Corbin álláspontját, aki épp a terminológiai zavarok elkerülése érdekében tett javaslatot a *consequential damages* megjelölés elhagyására. A *Restatement (Second) of Contract* megszövegezői követték is Corbin e javaslatát, s a *Restatement (Second) of Contract* előreláthatósági szabályát az angol *common law* hagyományos terminológiájával fogalmazták meg, és kihagyták a 351. §-ból a *consequential damages* kifejezést.⁵⁰

Mindezek alapján jól látható, hogy a *consequential loss* egy bizonytalan tartalmú jogi fogalom a *common law*-ban. Világos azonban, hogy Richard A. Posner óta a joggazdaságtan a Hadley-szabály információs aszimmetria modelljében a *consequential damages* alatt a szokatlan károkkal kapcsolatos kockázat-megosztási kérdéseket elemzi.

⁴² Meg kell jegyezni, hogy bár McGregor az egész textookot e megkülönböztetés mentén építi fel, némi ellentmondásra lehetünk figyelmesek a Bevezető fejezet terminológiai fejtegetései kapcsán, itt ugyanis egy mondatban épp a szokásos-szokatlan kár értelemben használja a *consequential loss*t („A *normal loss* az a kár, amelyet minden hasonló helyzetben lévő felperes elszenved, *consequential loss* pedig az a kár, amely az adott felperest a sajátos körülményei okán éri.”). Lásd MCGREGOR 2003 (28. lj.) 23.

⁴³ Lásd a UCC 2-710. §-át (*Seller's Incidental Damages*) és 2-715. §-át (*Buyer's Incidental and Consequential Damages*).

⁴⁴ Ezt alkalmazza pl. Günter H. TREITEL: *The Law of Contract* (London: Sweet and Maxwell 1991) 835; PEEL (24. lj.) 1009.

⁴⁵ Lásd a UCC 2-715. §-át (*Buyer's Incidental and Consequential Damages*): „Az eladó szerződésszegéséből eredő következménykárok magukba foglalják az a) pont szerint mindazokat a károkat, amelyek az olyan általános vagy egyedi körülményekből és szükségletből fakadnak, amelyekről az eladónak a szerződés megkötésekor ésszerűen tudnia kellett, és amelyek sem fedezeti vétellel sem más módon ésszerűen nem voltak elháríthatóak, a b) pont szerint pedig a megvett dolog hibájából eredően a vevő személyében vagy vagyonyában bekövetkezett károk.”

⁴⁶ Lásd részletesen az *incidental and consequential damages* kapcsolatban: Roy Ryden ANDERSON: „Incidental and Consequential Damages” *Journal of Law and Commerce* 1987/2. 327.

⁴⁷ Ezt a terminológiát viszi tovább: PEEL (24. lj.) 1005.

⁴⁸ TREITEL (44. lj.) 835.

⁴⁹ Paul S. TURNER: „Consequential Damages: Hadley v. Baxendale under the Uniform Commercial Code” *S. M. U. Law Review* 2001/2. 655, 660–662.

⁵⁰ TURNER (49. lj.) 655, 663.

2.1.2. AZ ELŐRELÁTHATÓSÁGI KORLÁT ÉS EGYÉB „KORREKCIÓS ESZKÖZÖK”

A *common law*-ban az előreláthatósági szabály tehát egy olyan diszpozitív szabály, amely akkor alkalmazandó, ha a felek kifejezett szerződési kikötéssel nem állapodtak meg szerződésszegés esetére a megtérítendő károk összegéről, illetve ha szerződésértelmezés útján nem állapítható meg a felek erre vonatkozó hallgatólagos megállapodása sem. Az előreláthatóság szabálya kapcsán állandóan hivatkozott tétel a *common law*-ban, hogy a szokásos károk mindig megtérítendőek, azok tulajdonképpen *per se* előrelátható károk, míg a szokatlan károk csak akkor, ha előreláthatóak. Az esetjog és azt feldolgozó irodalom azonban nem egészen erről tanúskodik, hanem arról, hogy az előreláthatósági korlát alkalmazása során (azt követően) még más, további teszt, elv is felhívható a megtérítendő károk mértékének korlátozása érdekében. Vannak ugyanis olyan ítéletek, amelyekből az tűnik ki, hogy az előreláthatósági szabály alkalmazása során a bíróság olykor „korrigálni akar”.

Az esetjogban kevés olyan ítéletet találunk, ahol a *Hadley v. Baxendale*-ítélet kártérítési szabályának második fordulata alapján sikeresen perelt volna a jogosult. A *Hadley v. Baxendale*-ítélet kártérítési szabályának második fordulatával kapcsolatos esetek azt mutatják, hogy a károknak az előreláthatósági szabály szerinti előreláthatósága nem minden esetben elegendő a károk megtérítéséhez. Másképpen fogalmazva: pusztán az a tény, hogy tájékoztatjuk a másik szerződő felet a megköthető szerződéssel kapcsolatban bizonyos körülményekről, nem eredményezi feltétlenül azt, hogy a szerződésszegő ezek ismeretében helytállni is tartozik a szerződésszegéssel okozott szokatlan károkért. A joggyakorlat azt mutatja, hogy ennél több kell „valamivel” ahhoz, hogy a károk megtérítéséért helytállni is tartozzon a szerződésszegő.⁵¹ Az irodalom ezen „valamit” tekintve az esetjog alapján abból indul ki, hogy ilyenkor a bíró vagy arra keresi a választ, hogy a szerződésszegő hallgatólagosan felelősséget vállalt-e a kérdéses károkért, vagy a bíró az előreláthatósági szabály alkalmazása során az igazságos döntés érdekében arra kérdezi rá, hogy ésszerű-e megállapítani a szerződésszegő felelősségét a kérdéses kárt tekintve.⁵²

A *Hadley v. Baxendale*-ítélet kártérítési szabályának második fordulatával kapcsolatban a 19. század második felében alakult ki a szerződő feleknek a kockázatok elosztására vonatkozó hallgatólagos megállapodását megkövetelő elmélete (*implied undertaking*, illetve *tacit assumption of risk*), mely az angol jogban Willes bíró, az amerikai jogban Holmes bíró nevéhez fűződik. Az elmélet szerint a pusztá tájékoztatás nem elegendő, a szokatlan kárt csak akkor köteles megtéríteni a szerződésszegő, ha a felek hallgatólagosan megállapodtak a különös kockázat következtében felmerülő kár megtérítéséről. Az elmélet ilyen tartalommal ma már nem

⁵¹ Lásd erről részletesebben az angol *common law* bíróságok gyakorlata kapcsán: CSÖNDES (23 lj.) 103–120.

⁵² ROBERTSON (6. lj.) 181. Andrew TETTENBORN: „Hadley v. Baxendale Foreseeability: a Principle Beyond its Sell-by Date?” *Journal of Contract Law* 2007/1–2. 125–126.

él a bírói gyakorlatban, az olyan szabállyá szelődött, amely szerint az ilyen károk megtérítésre kötelezéséhez elegendő az, ha a szerződő fél láthatóan elfogadta a szerződés sajátos természetével együtt járó károk bekövetkezésének kockázatát.⁵³ Az esetjog alapján arra lehet következtetni, hogy nem állapítható meg a felelősség a szokatlan károkért, ha egyrészt az eset összes körülményéből világos, hogy a szerződészegő – a károsult tudomása szerint – nem vállalta a szokatlan károk bekövetkezésének kockázatát, vagy másrészt a szerződészegővel hasonló helyzetben lévő, ésszerűen és gondosan eljáró személy a szerződés sajátos természetével összefüggő körülmények, tények ismerete ellenére sem kívánta volna a szokatlan károk bekövetkezésének kockázatát vállalni.⁵⁴ Az, hogy a kötelezett hallgatólágoosan felelősséget vállalt-e a kérdéses károkért, valójában már túlmutat az előreláthatóság diszpozitív szabályként történő alkalmazásán, az már szerződésértelmezési kérdés. Épp ezt illeti kritikával Robertson, amikor azt hangsúlyozza, hogy a *Hadley v. Baxendale*-ítélet kártérítési szabályának második fordulata nem alkalmas arra, hogy feltárjuk vele a szerződő felek akaratát. Diszpozitív szabályként szerepe ugyanis az (kellene, hogy legyen), hogy segítségével a bíróságok valamilyik szerződő félre telepítsék azt a kockázatot, amely kockázatot a felek nem osztottak meg.⁵⁵

Az előreláthatósági szabály alkalmazásakor hagyományosan továbbá abból indul ki a *common law*, hogy a szokásos károkat mint *per se* előrelátható károkat a szerződészegő mindig megtéríteni tartozik. Az *Achilles-ügy*⁵⁶ óta azonban már ez a tétel sem áll olyan szilárdan. Lord Hoffmann ítéletében éppen amellett foglalt állást, hogy megkérdőjelezhető a szokásos károkért való helytállási kötelezettség abban az esetben, ha a szerződés egészének – beleértve a szerződés gazdasági hátterének és környezetének – az értelmezése során megállapítható, hogy nem ez volt a felek feltételezett szándéka.⁵⁷ Az adott tényálláshoz kapcsolódóan, de lényegében azt mondta, hogy attól mert a kár előrelátható, még nem biztos, hogy helytállni tartozik érte a szerződészegő. Lord Hoffmann ítéletében arra biztat, hogy a bíró vizsgálja a felek szerződésben nem kifejezett, tehát hallgatólagos szándékát. Nem kétséges ugyanis, hogy az előreláthatósági szabály alkalmazható az esetek nagy többségében, de nem olyankor, amikor az eset körülményei vagy az adott piaci szegmens általános gyakorlata azt mutatja, hogy ésszerűen inkább az feltételezhető, a szerződészegő fél nem vállalt felelősséget bizonyos károk bekövetkezé-

⁵³ EPSTEIN (37. lj.) 123, 125; CSÖNDES (23 lj.) 110–118.

⁵⁴ BEALE (3. lj.) 1634–1636, 1661–1663; ROBERTSON (6. lj.) 172, 185–186, 188; CSÖNDES (23 lj.) 110–118.

⁵⁵ Robertson tanulmányában az ezt az értelmezést támogató irodalom kritikáját adja: ROBERTSON (6. lj.) 196.

⁵⁶ BEALE (3. lj.) 1660–1661; *Transfield Shipping Inc v. Mercator Shipping Inc* House of Lords [2008] UKHL 48, Lord Hope p 31, 35, 36, *Robertson Quay Investment Pte Ltd v. Steen Consultants Pte Ltd* [2008] 2 S.L.R.(R.) 623; *MFM Restaurants* [2010] SGCA 36 [140]. Hivatkozza: Yihan GOH: „Explaining Contractual Remoteness” *Singapore Journal of Business Law* 2011/3. 282–283.

⁵⁷ BEALE (3. lj.) 1660–1661.

séért.⁵⁸ A szokatlan károkhoz hasonlóan, a szokásos károkat tekintve is megkezdődött tehát egy olyan gondolkodás, amely az előreláthatósági korlát mint diszpozitív szabály alkalmazása során – ha indokát látja – egy további „tesztet” (*assumption of responsibility*) is felhív a megtérítendő károk mértékének korlátozása.⁵⁹

Az esetjogban az előreláthatósági szabály alkalmazása során alkalmazott másik ilyen „korrekciós eszköz” az igazságos döntés követelményére történő hivatkozás: a bíróságok olykor úgy alkalmazzák az előreláthatósági szabályt, hogy igazságos döntést hozhassanak. *The Second Restatement of Contracts* (1981) 351. § (3) bekezdése szerint az előrelátható kár nem térítendő meg minden esetben; a bíróság korlátozhatja annak mértékét, ha arra a következtetésre jut, hogy a körülmények, az igazságosság (méltányosság) így kívánja az aránytalan kompenzáció elkerülése érdekében.⁶⁰ Robertson az ausztrál esetjog alapján utal arra, hogy a bírók az igazságosságot gyakran hívják fel annak igazolására, hogy a kérdéses kár megtérítendő vagy nem. Sőt, van olyan ítélet, amely kifejezetten úgy foglal állást, hogy a kártérítés mértékének meghatározásánál az előreláthatóságból kell kiindulni, de korrigálni kell azt, ha az így megállapított kártérítés felborítaná a szerződő felek közötti egyensúlyt. Robertson szerint azonban nemigen van hatással az esetekre ez az igazságossági követelmény; a bíróságok valójában mindig magával az előreláthatósággal dolgoznak. Robertson megállapítja, hogy az előreláthatóság amúgy is egy rugalmas szabály, amely kapcsán valójában a kulcskérdés az ésszerűség mércéje.⁶¹

Robertson azon az állásponton van, hogy az előreláthatóságnak mint a fenti értelemben használt „diszpozitív szabálynak” a kockázatok igazságos elosztását kell szolgálnia, a cél pedig nem az, hogy feltárjuk vele a feleknek a kockázatok elosztására vonatkozó hallgatolagos megállapodását.⁶² Az előreláthatósági szabály igazságossága nem azon alapul, hogy a szerződésszegő felelősséget vállalt-e az adott károk bekövetkezésének kockázatáért, hanem hogy a szerződésszegő félnek ésszerű lehetősége volt-e arra, hogy számba vegye a szerződéssel járó kockázatokat, és hogy azok elkerülése érdekében intézkedéseket tegyen.⁶³ Az előreláthatósági szabály alkalmazásával kapcsolatban Robertson is arra jut, hogy igazságos, ésszerű és méltányos döntést kell hozni abban a kérdésben, hogy a szerződésszegőt a károk

⁵⁸ *Transfield Shipping Inc v. Mercator Shipping Inc* House of Lords [2008] UKHL 48, Lord Hoffmann p 9, 11.

⁵⁹ Beale a *Chitty on Contracts*-ban részletesen vizsgálja a *contemplation rule* és az *assumption of liability* egymáshoz való viszonyát. BEALE (3. lj.) 1626–1627, 1660–1666. Lásd erről részletesebben: CSÖNDES Mónika: „Az »Achilleas«-ügy Achilles-sarka – a *Transfield Shipping Inc of Panama v. Mercator Shipping Inc of Monrovia* (The »Achilleas«) ítélet hatása az angol szerződési jog előreláthatósági szabályára” in FUGLINSZKY Ádám – KLÁRA Annamária (szerk.): *Európai jogi kultúra. Megújulás és hagyomány a magyar civilizációjában* (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó 2012) 219–240.

⁶⁰ ROBERTSON (6. lj.) 185–186, 188.

⁶¹ ROBERTSON (6. lj.) 189–191.

⁶² Vö. „A Javaslat szerződési jogának vezérmotívuma az, hogy a szerződés a felek kölcsönös kockázatvállalásával jár, és a magánjog szabályainak a kockázatok minimalizálását és igazságos elosztását kell szolgálniuk, és pedig a szerződéskötés stádiumától kezdve egészen a teljesítés vagy a szerződésszegés szakaszáig”. Lásd VÉKÁS (6. lj.) 272.

⁶³ ROBERTSON (6. lj.) 172.

megtérítésére kell-e kötelezni.⁶⁴ Tanulmányában felsorakoztatja azokat a lehetséges tényezőket, szempontokat, amelyek segíthetik a bírót abban, hogyan telepítse a bekövetkezett károk kockázatát igazságosan a felekre. Ezek a következők: a szerződésszegő vétkessége, a szerződésszegéssel okozott hátrány és a szerződésszegőnél jelentkező előny közötti aránytalanság, a kereskedelmi gyakorlat és a biztosítás kötésének ésszerű lehetősége, illetve az, hogy volt-e a szerződésszegőnek valós lehetősége arra, hogy a felelősségét korlátozza.⁶⁵

Összességként, a joggazdaságtan azt teszi fel, hogy a Hadley-szabály diszpozitív szabály. A *common law* esetjoga azonban ennél összetettebb képet mutat a gyakorlatban élő előreláthatósági szabályról. Annak a kérdésnek az eldöntésében, hogy az előreláthatósági szabály mint „diszpozitív szabály” alkalmazása során a bíróságok melyik szerződő félre telepítsék azt a kockázatot, amelyet a felek nem osztottak meg, hasznos módszertani segítséget nyújthatna a joggazdaságtan a szerződési jogot magyarázó modellek további finomításával.

2.2. AZ ELŐRELÁTHATÓSÁG ÉS A KONTINENTÁLIS JOG

Zimmermann, Ferrari, Perillo kutatási szerint a kár mértékére vonatkozó általános elvek nagyon hasonlóak a *common law*-ban és a *civil law*-ban. Ennek okát abban látják, hogy Pothier munkája jelentette az alapot a modern *civil law*, illetve a *common law* kártérítési jogi elveinek kidolgozásához.⁶⁶ Pothier munkásságával nagy hatást gyakorolt a *common law* szerződési jogára, a *common law* szerződési jogának általános része és az adásvétel szabályai nagy részben Pothier kötelmi jogi és adásvételi tárgyú írásain alapulnak.⁶⁷

Az előreláthatóság elvét, amely később a *Code Civil* szabályává (1150. cikk) is vált, Pothier munkálta ki a *Traité des obligations* című munkájában. Az előreláthatóság elve a francia *Code Civil* mellett kodifikált szabály lett más kontinentális jogrendszerekben is, mint például az olasz jogban (*Codice civile* 1225. cikke), illetve a spanyol jogban (*Codigo civil* 1107. cikk). A *Code Civil* 1150. cikke úgy rendelkezik, hogy az adós csak azokért a károkért tartozik helytállni, amelyeket előrelátott, vagy amelyeket előreláthatott volna a szerződés megkötésekor, kivéve, ha a szerződésszegést szándékos magatartásával okozta. Az 1150. cikk azonban csak az 1151. cikkel együtt ad teljes képet a kártérítés korlátozásáról. Az 1151. cikk szerint a megtérítendő károk – beleértve a tényleges kárt és az elmaradt hasznot is – még szándékos szerződésszegés esetén is csak a szerződésszegés azonnali és közvetlen (*immédiate et directe*) kárkövetkezményei lehetnek. Az indoklás szerint

⁶⁴ ROBERTSON (6. lj.) 188–189.

⁶⁵ ROBERTSON (6. lj.) 192–195.

⁶⁶ Franco FERRARI: „Comparative Ruminations on the Foreseeability of Damages in Contract Law” *Louisiana Law Review* 1993/4. 1269; Joseph M. PERILLO: „UNIDROIT Principles” *Fordham Law Review* 1994/. 281, 304; ZIMMERMANN (30. lj.) 817–833.

⁶⁷ Joseph M. PERILLO: „Robert J. Pothier’s Influence on the Common Law of Contract” *Texas Wesleyan Law Review* 2005/2. 269–270.

ésszerűtlen lenne a szerződésszegőt a szerződésszegés minden – akármilyen távoli – következményéért felelősségre vonni, még akkor is, ha vétkes magatartásával okozta a kárt.⁶⁸ A francia jogban az előreláthatóság mellett (1150. cikk) tehát a jogi okozatosság mindig szerepet játszik a kártérítés korlátozásában (1150. cikk) szerződésszegés esetén.⁶⁹ Sőt, igen meghatározót, ugyanis az előreláthatósági szabály alkalmazási gyakorisága a bírói gyakorlatban anyagi és eljárásjogi okokból kevésbé jelentős.⁷⁰

A *common law*-ra koncentráló joggazdaságtani irodalom a kontinentális jogrendszerek előreláthatósági szabályát nem is tárgyalja. A joggazdaságtannak egy a francia *Code Civil* szabályozását leképező modell esetleges felállításakor figyelemmel kellene lennie egyrészt arra, hogy a megtérítendő károk mértékének korlátját nemcsak az előreláthatósági korlát jelenti, hanem az azonnali és közvetlen (*immédiate et directe*) kárkövetkezmények (jogi okozatossági) követelménye, másrészt arra, hogy szándékos szerződésszegés esetén az előreláthatósági korlát nem alkalmazandó, vagyis ilyenkor a megtérítendő károk korlátjaként csak az azonnali és közvetlen (*immédiate et directe*) kárkövetkezmények (jogi okozatossági) követelménye szolgál.

2.3. AZ ELŐRELÁTHATÓSÁG ÉS AZ EGYEZMÉNYES ADÁSVÉTELI JOG

A *Bécsi Vételi Egyezmény* 74. cikkének előreláthatósági szabálya⁷¹ – és a többi nemzetközi és európai jogegységesítő dokumentumé is⁷² – tételes jogi értelemben különbözik az *angol common law* előreláthatósági szabályától. E dokumentumok *Kártérítés* címet viselő fejezeteiben az előreláthatóság szabálya önállóan nevesített kártérítési tényállásokkal kombinálódik. Az előreláthatósági korlát szabályától elkülönülő kártérítési szabályok a következőkre tartalmaznak rendelkezéseket, meghatározva egyúttal alkalmazásuk feltételeit is: fedezeti szerződés (helyettesítő ügylet), illetve fedezeti szerződés hiányában a szerződési ár és a piaci ár közötti különbözet szabálya (ezek a típusú károk szokásos kárként érvényesíthetők az *angol common law* gyakorlata szerint). Az egyezményes adásvételi jogban (vala-

⁶⁸ Ole LANDO: „Foreseeability and Remoteness of Damages in Contract in the DCFR” *European Review of Private Law* 2009/4. 620, 638–639.

⁶⁹ LANDO (68. lj.) 622; TREITEL (24. lj.) 150, 167.

⁷⁰ Lásd a *Code Civil* 1150–1151. cikkeit, továbbá: FAUST (13. lj.) 104–109; VÉKÁS Lajos: „Előreláthatósági klauzula szerződésszegésből eredő kártérítési igényeknél” *Magyar Jog* 2002/9. 516.

⁷¹ A *Hágai Vételi Egyezménynek* (az Áruk Nemzetközi Adásvételéről Szóló Egységes Törvény, 1964) már az első tervezete tartalmazta az előreláthatósági szabályt (1935). A *Hágai Vételi Egyezmény* előreláthatósági szabályának a kidolgozásakor az *angol common law* szabályára támaszkodtak. A Donaldson-jelentésben javasolt előreláthatósági szabály megfogalmazása során azonban már eltértek a *Hadley v. Baxendale*-ítélettől, és a *Victoria Laundry*-ítéletben újrafogalmazott előreláthatósági szabály alapján szövegezték meg a tervezetet. Brit javaslatra ezt a tervezetet 1964-ben a konferencia alatt felvették az egyezmény szövegébe. Lásd KÖNIG (30. lj.) 124–125.

⁷² Lásd az Európai Szerződési Jog Alapelveit (PECL), az UNIDROIT Alapelveket, a Közös Hivatkozási Rendszer tervezetét (DCRF), valamint az Európai Parlament és a Tanács közös európai adásvételi jogról szóló rendelet-javaslatát (CESL).

mint a nemzetközi és európai jogegységesítő dokumentumokban) ezekre nem vonatkozik az előreláthatóság szabálya.

Az egyes jogegységesítő dokumentumokban az előreláthatóság szabálya, a fedezeti szerződés szabálya és annak hiányában a piaci ár szabálya közötti összefüggés ugyanúgy jelentkezik. Ha a jogosult fedezeti ügyletet kötött, akkor annak szabálya alapján kell a kárát kiszámítani, ha nem kötött, akkor a piaci ár szabálya szerint, ha az árunak van piaci ára; piaci ár hiányában azonban az előreláthatóság szabálya az alkalmazandó. A jogosult egyéb kárait mindig az előreláthatóság szabálya alapján állapítják meg.⁷³

Az egyezményes adásvételi jogban (valamint a nemzetközi és európai jogegységesítő dokumentumokban) az előreláthatósági korlát alkalmazási köre tehát szűkebb, az a fenti önállóan nevesített kártérítési tényállások (kártípus) esetében ugyanis nem alkalmazandó. A joggazdaságtannak a modellalkotás során figyelmet kell fordítani az olyan szabályozási megoldásra, amikor bizonyos kártípusok kikerülnek az előreláthatósági szabály alkalmazási köréből.

Érdemes itt még utalni arra is, hogy bár szövegszerűen a *consequential loss* kifejezést a *Bécsi Vételi Egyezmény* 74. cikke nem tartalmazza, a *consequential loss*, illetve a *Folgeschaden* az egyezményes anyagi adásvételi jog kommentárirodalmában is bevett terminológia. A *consequential loss*nak egységes definíciója nem ismert, jellemzően a szerződésszegés következtében a jogosult személyében és vagyonában keletkezett károkat értik alatta, de az elmaradt haszon típusú károkra is alkalmazzák e megjelölést.⁷⁴ A Sándor Tamás – Vékás Lajos kommentár – a külföldi kommentárirodalom alapján – azokat a károkat tekinti *következménykároknak*, amelyek a szerződésszegés következtében a jogosult személyében és vagyonában keletkeznek.⁷⁵

2.4. AZ ELŐRELÁTHATÓSÁGI KORLÁT ÉS A POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYVÜNK

A Ptk. előreláthatósági szabályához kodifikációs modellként az *áruk nemzetközi adásvételéről* szóló, Magyarországon az 1987. évi 20. sz. törvényerejű rendelettel kihirdetett és 1988. január 1-jétől hatályban lévő *Bécsi Vételi Egyezmény* 74. cikke szolgált. A Ptk. ugyan a teljes kártérítés elvéből indul ki, de az előreláthatósági korlát kodifikálásával korlátozza a megtérítendő károk mértékét [6:143 § (2) bekezdés]:

„A szerződésszegés következményeként a jogosult vagyonában keletkezett egyéb károkat és az elmaradt vagyoni előnyt olyan mértékben kell megtéríteni, amilyen

⁷³ Vö. SÁNDOR Tamás – VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi adásvétel. A Bécsi Egyezmény kommentárja* (Budapest: HVG-ORAC 2005) 446–447, 452.

⁷⁴ Lásd erről a 74. cikk keletkezéstörténetét: cisgw3.law.pace.edu/cisgw/text/e-text-74.html 2014.

⁷⁵ SÁNDOR–VÉKÁS (73. lj.) 436, 442.

mértékben a jogosult bizonyítja, hogy a kár mint a szerződésszegés lehetséges következménye a szerződés megkötésének időpontjában előre látható volt.”

A törvény tehát a *jogosult vagyonában keletkezett egyéb károk és az elmaradt vagyoni előny* megtérítendő mértékét a szerződéskötéskor előrelátható károokra korlátozza. Maga a miniszteri indoklás [588. oldal 7. c) pont] illeti a „jogosult egyéb vagyonában bekövetkezett kárt” következménykár⁷⁶ névvel. A törvényszövegben tehát nem szerepel a következménykár *terminus technicus*. A miniszteri indoklás a következménykár fogalmát annyiban határozza meg, hogy azt a „tapadó kártól” (a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett kártól) elkülöníti, és a „jogosult egyéb vagyonában bekövetkezett kár”-ként *definiálja*, úgy, hogy a következménykárt a kárkövetkezmények egyik, az elmaradt haszontól különböző fajtájának tekinti.⁷⁷ Megállapítható tehát, hogy a „jogosult egyéb vagyonában bekövetkezett kár” tartalmában nem egyezik a *common law* szokatlan kárkövetkezmények (*consequential loss*) fogalmával.

Az előreláthatósági korlát alkalmazási körének meghatározásakor abból kell kiindulni, hogy a Ptk. 6:143 § (3) bekezdése szerint „szándékos szerződésszegés esetén a jogosult teljes kárát meg kell téríteni”, azaz e körben nem érvényesül az előreláthatósági korlát. A törvényben továbbá az előreláthatósági korlát más, önállóan nevesített kártérítési tényállásokkal kombinálódik, ilyen a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett kár szabálya [Ptk. 6:143 § (1) bekezdése],⁷⁸ illetve a fedezeti szerződés szabálya (Ptk. 6:141 §).⁷⁹ Ezekre pedig nem vonatkozik az előreláthatóság szabálya.

⁷⁶ A magyar jogi szaknyelvbe a *következménykár* a hibás teljesítés kapcsán a jogirodalom közvetítésével egyrészt a fogyasztási cikkek adásvételének és a kapcsolódó jótállásnak egyes vonatkozásairól szóló 1999/44/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv átültetésével összefüggésben, másrészt a német jog *Mangelfolgeschaden*en keresztül került be. Korábban e kifejezés a hibás teljesítési joggyakorlatban nem volt jelen a magyar jogban, ugyanakkor az 1959. évi Ptk. 310. §-ához kapcsolódóan a hibás teljesítéssel okozott károk körében megtalálhatóak voltak az e kárfajtának megfelelő kártípusok, csak más elnevezéssel. A magyar bíróságok kezdetben nem illették külön elnevezéssel ezeket a típusú károkat, de jogalapjukban elkülönítették a hibás teljesítés következményeként a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett vagyoni érdeksérelemtől, később a járulékos kár, illetve a többletkár kifejezések alkalmazása terjedt el. A *következménykár*, illetve *következményi kár* elnevezést az irányelv átültetése nyomán kezdte a jogirodalom, illetve a joggyakorlat használni. Lásd Csöndes Mónika: „A következménykárokról” in NOCHTA Tibor – FABÓ Tibor – MÁRTON Mária (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Kecskés László professzor 60. születésnapja tiszteletére* (Pécs: PTE ÁJK 2013) 205–206.

⁷⁷ Lásd a miniszteri indoklást: „A törvény a szerződésszegési kártérítés körében is a teljes kártérítés elvéből indul ki. Ez azt jelenti, hogy a megtérítendő kár elvben mind a szolgáltatásban keletkezett kárt („tapadó kárt”), mind a jogosult egyéb vagyonában bekövetkezett kárt (következménykárt), mind pedig a jogosult elmaradt hasznát magában foglalja. Előreláthatósági klauzula felállításával korlátok közé szorítja ugyanakkor a törvény a megítélhető következménykárokat és az elmaradt jövedelmet (*lucrum cessans*).” A T/7971. sz. a Polgári Törvénykönyvről szóló törvényjavaslat szerződésszegési rendelkezéseire fűzött indoklás. 7. c) pont, 588.

⁷⁸ „Kártérítés címén meg kell téríteni a szolgáltatás tárgyában keletkezett kárt.”

⁷⁹ „A jogosult – ellátása vagy azonnali hatályú felmondása esetén – a szerződéssel elérni kívánt cél megvalósítására alkalmas szerződést köthet, és – a kártérítés szabályai szerint – követelheti a kötelezettől a szerződésben és a fedezeti szerződésben kikötött ellenértékek közötti különbség, továbbá a fedezeti szerződés megkötéséből eredő költségek megtérítését.”

Az előreláthatósági korlát szabálya kapcsán a magyar jogirodalomba a *Bécsi Vételi Egyezmény* gyakorlata és kommentárirodalma mellé fokozatosan szűrődött be a *common law* esetjoga.⁸⁰ Az előreláthatósági korlát és az önállóan nevesített kártérítési tényállások szabályához kapcsolódó Ptk. kommentárirodalom a következő támpontokat adja a gyakorlati alkalmazáshoz. A szolgáltatás tárgyában bekövetkezett kár lehet például a hibás dolog értékcsökkenése és a kijavításra fordított költségek, késedelem esetén a szerződés tárgyát képező áru értékcsökkenése, ha a teljesítés lehetetlenül, akkor az az értékhiány, amivel a jogosult vagyona nem gyarapodott.⁸¹ A fedezeti szerződés szabálya szerint a jogosult – amennyiben fedezeti ügyletet köt – követelheti a kötelezettől a szerződésben és a fedezeti szerződésben kikötött ellenértékek közötti különbséget, továbbá a fedezeti szerződés megkötéséből eredő költségek megtérítését. Az előreláthatóság kártérítést korlátozó szerepe e nevesített kártérítési tényállásokon kívül érvényesül csak. Kiemelve néhány gyakori kártípust, a következők említhetők meg: az elmaradt vagyoni előny (gyakori a továbbeladásból származó veszteségek, a termelés kieséssel összefüggő károk); a jogosult egyéb vagyontárgyainak sérelme, értékcsökkenése, ezek megjavítása; a jogosult személyében bekövetkezett sérülések miatt a jogosultat ért vagyoni károk; a kárelhárítás és kárenyhítés költségei (amennyiben nem a szerződés tárgyával kapcsolatban merülnek fel); az ún. felelősségi károk, tehát mindazon károk, amelyek megtérítésére a kötelezett szerződésszegésével okozati összefüggésben a jogosult a vele szerződéses kapcsolatban álló további jogosultakkal szemben (kontraktuális alapon) vagy akár kívülállókkal szemben, deliktuális alapon.⁸² E kártípusok esetében az eldöntendő kérdés tehát, hogy a szerződéskötés időpontjában előreláthatóak voltak-e. A *common law* gyakorlata alapján ez a kérdés pedig úgy válaszolható meg, hogy ha szokásos károk, akkor megtérítendő, ha szokatlan típusú károk, akkor csak abban az esetben, ha a közölt tények, és a rendelkezésre bocsátott információk alapján a szerződés megkötésének időpontjában ésszerűen számolhatott a szerződésszegő bekövetkezésükkal, mert a másik szerződő fél a tudomására hozta a megkötendő szerződés sajátos természetével összefüggő körülményeket, tényeket és a szerződéshez fűződő elvárásait. A károk szokásos vagy szokatlan jellege pedig egy adott piaci szegmensben, meghatározott szerződő felek között kötött, meghatározott típusú szerződés tartalmától, illetve gazdasági környezetétől függ.

⁸⁰ SÁNDOR–VÉKÁS (73. lj.) 433–467; VÉKÁS 2002 (70. lj.) 513–522; SZABÓ Sarolta: „A kártérítés mértékének kiszámítása a Bécsi Vételi Egyezmény szabályai alapján” *Külgazdaság Jogi Melléklet* 2009/1–2. 14; SZABÓ Sarolta: *A Bécsi Vételi Egyezmény, mint nemzetközi lingua franca – az egyetemes értelmezés és alkalmazás újabb irányjai és eredményei. Doktori értekezés* (Budapest: 2009) 128–158; jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Szab%C3%B3%20Sarolta%20PhD.pdf; FUGLINSZKY 2010 (13. lj.) 288–306; FUGLINSZKY: (8. lj.) 412–425; CSÖNDES (23. lj.) 103–120; CSÖNDES (59. lj.) 219–240.

⁸¹ Összefoglalását adja: FUGLINSZKY Ádám: „A szerződésszegés” in WELLMANN György (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata V/VI.* (Budapest: HVG–ORAC 2013) 240.

⁸² FUGLINSZKY (81. lj.) 240; SÁNDOR–VÉKÁS (73. lj.) 437–444.

3. JOGGAZDASÁGTANI VIZSGÁLATOK: A HADLEY-SZABÁLY ÉS AZ ELŐRELÁTHATÓSÁGI KORLÁT

3.1. A JOGGAZDASÁGTAN ÉS A MODELLALKOTÁS

3.1.1. A JOGGAZDASÁGTAN MINT MÓDSZERTAN

Az 1960-as évektől a jog gazdasági elemzése irányzatának megjelenésével alapvetően megváltozott a két tudományterület viszonya. Közgazdaságtani kutatások, elemzések kezdődtek meg a jogrendszer egészére kiterjedően. A jog gazdasági elemzése módszertanával újította meg a jogi gondolkodást. Coase *A társadalmi költség problémájáról* című, 1960-ban megjelent úttörő munkájában egy fontos módszertani különbségre világított rá a jog és a közgazdaságtan – sajátos tudományos alapállásából következő – kérdésfeltevéseinek különbözőségeit illetően. Ha *A* kárt okoz *B*-nek, akkor a hagyományos (jogi, méltányossági) megközelítés szerint a kérdés az, miképp lehetne *A*-t ettől visszatartani. Ez szerinte helytelen megközelítés, mert itt egy kölcsönös jellegű problémával állunk szemben. A *B*-t érő kár elkerülése ugyanis *A*-nak okoz költségnövekedést. Lényegében a kérdés tehát az, hogy *A* okozhasson-e *költségnövekedést B*-nek, vagy *B A*-nak. A feladat valójában a nagyobb költségnövekedés elkerülése.⁸³ Szerződéses jogviszonyokban a kötelezettet a teljesítés és a szerződés megszegése közötti választásában befolyásolja az is, hogy mennyibe kerül neki a szerződés teljesítése, illetve nem teljesítése (megszegése). A szerződésszegéssel okozott károk kapcsán az eldöntendő kérdés tehát ennek megfelelően: a jogosult okozhasson-e *költségnövekedést* a kötelezettnek a teljesítés követelésével, ha a szerződésben vállalt kötelezettség teljesítése a kötelezettnek nagyobb költséggel jár, mint a szerződés megszegése, avagy a kötelezett okozhasson-e *költségnövekedést* a jogosultnak a szerződés megszegésével, megfosztva őt attól, hogy hozzájusson a szerződésben ígért szolgáltatáshoz?

A jog gazdasági elemzésének elterjedéséhez nagymértékben hozzájárult az, hogy a jogtudomány nem tudott önálló emberi viselkedési modellt felállítani.⁸⁴ Az irodalom szerint a jog gazdasági elemzése irányzatának érdeme, hogy rámutatott arra, a közgazdaságtan segíthet annak megvilágításában, hogy hogyan hatnak a jogszabályok, azok változásai a társadalom tagjaira.⁸⁵ A közgazdaságtan által kínált visel-

⁸³ Vö. Ronald H. COASE: „A társadalmi költség kérdése” in HARMATHY Attila – SAJÓ András (szerk.): *Gazdasági Jogi Tanulmányok. II. A jog gazdasági elemzése* (Budapest: KJK 1984) 202; Ronald H. COASE: *A vállalat, a piac és a jog* [ford. MESZERICS Tamás] (Budapest: Nemzetközi Tankönyvkiadó 2004) 140.

⁸⁴ A kritika abból indul ki, hogy a jog hosszú időn keresztül egy normatív emberképet feltételezett. A jogi normák által leírt emberkép azonban meglehetősen messze állt a valóságtól. Lásd Horst EIDENMÜLLER: „Der homo oeconomicus und das Schuldrecht: herausforderungen durch Behavioral Law and Economics” *Juristenzeitung* 2005/5. 217. Hivatkozva: BODZÁSI Balázs: „A hitelszerződések és a hitelbiztosítékok gazdasági háttere és a jogi szabályozás változásai” *Iustum Aequum Salutare* 2012/ 3–4. 27.

⁸⁵ Robert COOTER – Thomas ULEN: *Jog és közgazdaságtan* [ford. MIKE Károly – SZILÁGYI Katalin] (Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó 2005) 13–24.

kedési elmélet, a közgazdaságtan által felállított „emberkép” a *homo oeconomicus* viselkedési modell. A modell szerint a racionális ember a rendelkezésre álló információk alapján mindig azt a megoldást választja, amely saját preferenciái (értékrendje, szempontrendszere) alapján a legjobb a számára: a legkevesebb kárt, illetve költséget okozza, miközben a legtöbb jóval, haszonnal kecsegtet.⁸⁶ A közgazdászok e modell segítségével magyarázzák a különböző társadalmi (jogi) jelenségeket.⁸⁷ Utalni szükséges arra, hogy az utóbbi évtizedekben megjelentek olyan elméleti irányzatok is a közgazdaságtanban, amelyek megkérdőjelezték a *homo oeconomicus* viselkedési modell helyességét.⁸⁸ A *korlátozottan racionalitásnak feltételezett ember* modell a *homo oeconomicus* modellt két ponton támadja: vitatja egyrészt, hogy az emberek rendelkeznek-e ilyen egyértelmű, koherens, önellentmondásoktól nem terhelt preferenciákkal, másrészt megkérdőjelezi, hogy az emberek valóban racionális mérlegelés alapján döntenének.⁸⁹

Nyilvánvalóan, a közgazdasági gondolkodás önmagában nem alkalmas arra, hogy a társadalmi (jogi) jelenségek, intézmények létét vagy hatását teljes mértékben megmagyarázza.⁹⁰ Sajó András, Vékás Lajos és Menyhárd Attila is azt az álláspontot képviselik, hogy a jog gazdasági elemzése a jogrendszer elméleti megalapozásában nem lehet az egyedül lehetséges szempont, de az irányzatot ért sok kritika ellenére tételei jól hasznosíthatók a magánjogi megoldások megválasztásánál: vizsgálni lehet általa azok költségkihatásait, és gazdasági következményeit.⁹¹

⁸⁶ Lásd BARTUS Gábor – SZALAI Ákos: „Környezetgazdaságtani problémák elemzése. Közpolitikai eszközök és joggazdaságtani magyarázatok” *Pázmány Law Working Papers* 2012/42. 20–21; *plup.jak.ppk.hu/images/files/2012/2012-42-Bartus-Szalai.pdf*.

⁸⁷ Christian LANGE: „Zur effizienzorientierten Kontrolle von AGB nach § 307 Abs. 1 S. 1 BGB” in Peter KREUTZ [et al.] (szerk.): *Jahrbuch Junger Zivilrechtswissenschaftler 2011. Realitäten des zivilrechts – Grenzen des Zivilrechts* (Stuttgart: Boorberg 2012) 53. Hivatkozva: BODZÁSI Balázs: „A hitelszerződések és a hitelbiztosítékok gazdasági háttere és a jogi szabályozás változásai” *Iustum Aequum Salutare* 2012/ 3–4. 27–28.

⁸⁸ E nézetek szerint már az alaptétel is támadható: az ember ugyanis nem kizárólag racionálisan viselkedik. „Egy további probléma, hogy az emberek nem azonos mértékben és korántsem kielégítően informáltak. Az embernek azonban nemcsak az információszerezési képessége korlátozott, de különbség áll fenn az egyes emberek között a megszerzett információk feldolgozása szempontjából is. Ezt egészíti ki az a tény, hogy az emberi döntéshozatal sem felel meg a szigorú racionalitás követelményeinek.” Lásd EIDENMÜLLER (84. l.) 28.

⁸⁹ SZALAI Ákos: *A magyar szerződési jog gazdasági elemzése* (Budapest: L'Harmattan 2013) 62–63.

⁹⁰ Paul HEYNE – Peter BOETTKE – David PRYCHTIKO: *A közgazdasági gondolkodás alapja* [ford. Kocsis Viktória et al.] (Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó 2004) 22–23, 28, 30, 48; BARTUS–SZALAI (86. l.) 21.

⁹¹ Sajó András: „Közgazdaságtani vizsgálódás a jogról” in HARMATHY Attila – Sajó András (szerk.): *Gazdasági Jogi Tanulmányok. II. A jog gazdasági elemzése* (Budapest: KJK 1984); Sajó András: *Gazdaság és jog kapcsolata – jogelméleti szempontból* (Budapest: Akadémiai Kiadó 1989); Vékás Lajos: „A magánjog gazdasági elemzése” *Állam- és Jogtudomány* 1998/1–2; Vékás Lajos: „A magánjogi törvényhozás módszertanához: a magánjog gazdasági elemzése” in uő.: *Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései* (Budapest: HVG-ORAC 2001) 174, 176; MENYHÁRD Attila: „Polgári jog és közgazdaságtan” in STEIGER Judit (szerk.): *Gazdaság és jog: Szakács István ünnepi tanulmánykötet* (Budapest: Gondolat Kiadó 2005) 87–101.

3.1.2. A SZERZŐDÉSEK JOGGAZDASÁGTANA

Eric A. Posner a 2000-es évek elején, a szerződések joggazdaságtanáról szóló tanulmányában akként fogalmazott, hogy a joggazdaságtan nem tudta kidolgozni három évtized alatt a szerződések közgazdaságtani elméletét. Rámutatott arra, hogy a közgazdasági megközelítés pozitív értelemben nem magyarázza meg a szerződési jog szabályrendszerét, és normatív értelemben sem alkalmas arra, hogy annak hatékonyságát értékelje, vagy a hatékonyság érdekében alternatív megoldásokat javasoljon. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a közgazdasági megközelítés ne termékenyítette volna meg a szerződési jogról való gondolkodást. Álláspontja szerint érdemes vizsgálni azt, minden szkepticizmus ellenére, hogy mi az a „hozzáadott érték”, amit a közgazdaságtan adni tudott a szerződési jog megértéséhez napjainkban.⁹²

Eric A. Posner tanulmányában utalt egyúttal a közgazdasági gondolkodás egyik fontos korlátjára is, amely épp a modellalkotás módszertanából következik. A közgazdászok feltevéseket használnak azért, hogy leegyszerűsítsenek egy adott problémát. Az így felállított modell a valóság leegyszerűsített mása lesz. A közgazdász számára épp ezáltal teremődik meg a lehetősége annak, hogy a valóságot ne kelljen a teljes komplexitásában vizsgálnia. A probléma azonban az, hogy a közvetlenül megélt valóság és a modellek által alkotott közeg nem feltétlenül azonos.⁹³ A szerződések kapcsán ez úgy jelentkezik, hogy a közgazdász vagy a *homo oeconomicus*, a racionális ember túlzottan leegyszerűsített modelljével dolgozik csak, azon belül is csak egy-két magatartási hatásra koncentrálnak, vagy bonyolultabb magatartási modelleket is figyelembe vesz, azonban olyan módon leegyszerűsíti a jogintézményeket, hogy azok már nem felelnek meg a szerződési jog valóságának. A bonyolultabb magatartási modellek ráadásul olyan változókat tartalmaznak, amelyek pontosan nem mérhetők, illetve nagyságuk nehezen becsülhető. Eric A. Posner szerint ezért a feladat éppen az, hogy fel kell tárnunk a szerződési jogot magyarázó korábbi joggazdaságtani modellek hiányosságait. Tanulmányában erre példaként épp a teljes kártérítés szabályát és a Hadley-szabályt hozza. Álláspontja szerint az, hogy melyik szabály lehet hatékonyabb a másikkal, más fontos tényezők mellett függ az információ költségétől, az információval rendelkező és nem rendelkező felek alkuegyeztetésétől, de talán a legfontosabb ezek közül a vevői értékelés eloszlása: hogyan ítélik meg a különböző vevők ugyanazt a szerződést. Ha a vevők eloszlása aszimmetrikus és kevesen vannak azok, akik egy adott szerződést, szolgáltatást az átlagosnál lényegesen magasabban értékelnek, akkor a Hadley-szabály a hatékonyabb. Hangsúlyozza ugyanakkor, hogy az eloszlás alakját azonban még senki nem próbálta meg meghatározni empirikus kutatással, és nehéz is elképzelni, hogyan lehetne ezt megvalósítani.⁹⁴

Ugyanakkor ez az elemzés olyan tényezőket azonosít, mint például a szerződés újratárgyalásának költsége vagy a hatékony (a jogosult számára is előnyös) szer-

⁹² POSNER 2003 (16. lj.) 830.

⁹³ A jog gazdasági elemzésének irodalma alapján erre utal Faust. Lásd FAUST (13. lj.) 208.

⁹⁴ POSNER 2003 (16. lj.) 837, 853–854.

zódésszegés, amelyeket Eric A. Posner szerint a bíróságoknak figyelembe kellene venniük. Ha a jog gazdasági elemzése nem is tudja megmondani ezeknek a hasznoknak és költségeknek a nagyságát, de a bíró, aki többet tud róluk, könnyebben tud bölcs döntést hozni, mint az a bíró, aki nem.⁹⁵

A joggazdaságtani kutatások segíthetik tehát a szerződések kockázatosztó funkciójának alaposabb megértését és megismerését.⁹⁶ E kutatások eredményei jól hasznosíthatók lennének a magyar szerződési jogi gyakorlat számára is, hiszen az új Polgári Törvénykönyv kodifikációja során a Kodifikációs Bizottság (már a Konceptió kialakításakor) a szerződési jog vezérmotívumaként határozta meg, hogy – tekintettel arra, hogy a szerződés a felek kölcsönös kockázatvállalásával jár – a szerződési jog szabályainak a kockázatok minimalizálását és igazságos elosztását kell szolgálniuk a szerződéskötéstől a teljesítésig (szerződésszegésig).⁹⁷

3.2. A HADLEY-SZABÁLY MODELLJÉNEK KRITIKÁJA

A joggazdaságtani irodalom önállóan tárgyalja a szerződésszegéssel és szerződésen kívüli magatartással okozott károkért való felelősséget. A szerződési jog (*contract law*) és a szerződésen kívüli károkozás (*tort law*) területeit különböző modellek, szempontok, elméletek szerint elemzi, monográfiák esetén önálló fejezetekben is.⁹⁸ A joggazdaságtani irodalom továbbá a szigorú felelősség modellje szerint írja le a szerződésszegésért való felelősséget.

Az előreláthatóság joggazdaságtani irodalmára jellemző, hogy az elemzések a Hadley-szabály modelljén alapulnak. A joggazdaságtani irodalom R. A. Posner óta – ahogyan arra már utaltunk – a Hadley-szabályt az információs aszimmetria modellben a *consequential loss*-ra vonatkoztatottan, csak a szokatlan károk megtérítésének kérdésével összefüggésben elemzi. Eisenberg szerint ennek az indoka az, hogy a *Hadley v. Baxendale*-ítéletbe foglalt első szabály (a szokásos károk megtérítésének szabálya) csupán a második szabály speciális esete. Ha egy meghatározott típusú kár a *szerződésszegés rendszerinti, szokásos következménye*, akkor a szerződésszegőnek mindig előre kell látnia, hogy az a bizonyos típusú kár a szerződésszegés valószínű következménye.⁹⁹ Ezzel a felfogással egyet is lehet érteni annyiban, hogy a *Hadley v. Baxendale*-ítélet jogtételeit újrafogalmazó *Victoria Laundry*-ítélet is ekképpen határozta meg az előreláthatóság szabályát. Lord Asquith ítéletében azonban utalt arra, hogy a felek tudomásától függ, hogy mi volt ésszerűen előrelátható. Ez a tudomás kétféle lehet. Az egyik a *reasonable man*-féle tudomás, a dolgok szokásos rendjének (*ordinary course of things*) mindenkitől várható ismerete, mely független attól, hogy az illető személy valójában tisztában

⁹⁵ POSNER 2003 (16. lj.) 854–855.

⁹⁶ A témához kapcsolódóan lásd SZALAI (89. lj.).

⁹⁷ VÉKÁS (6. lj.) 271–272.

⁹⁸ Lásd például: POSNER (5. lj.); Hans-Bernard SCHÄFER – Claus OTT: *Lehrbuch der ökonomischen Analyse des Zivilrechts* (Berlin: Springer 2005); COOTER–ULEN (85. lj.).

⁹⁹ EISENBERG (12. lj.) 565–566.

van-e azokkal vagy sem (ez rímel a *Hadley v. Baxendale*-ítélet kártérítési szabályának első fordulatára). A másíkféle tudomás azoknak az egyéb sajátos körülményeknek az ismerete, amelyeknek tudatában a szerződésszegő számolhatott azzal, hogy szerződésszegése esetén (nagyobb) kár keletkezik (ez pedig a *Hadley v. Baxendale*-ítélet kártérítési szabályának második fordulatára rímel).¹⁰⁰ E különbség – ahogy arra az I. pontban már utaltunk – a joggazdaságtan szempontjából sem lehet mellékes. Lehet ugyanis azt mondani, hogy a *Hadley v. Baxendale*-ítéletbe foglalt első szabály csupán a második szabály speciális esete, de nyilvánvaló az is, hogy a szokásos károk megtérítésének szabálya nem írható le az információs aszimmetria modellel.

Az alábbiakban éppen ezért bemutatásra kerül, hogy a joggazdaságtan kiindulópontjául választott Hadley-szabály információs aszimmetria modellje miért ad csak korlátozott képet arról, hogy szerződésszegés esetén mely károkat kell a szerződésszegőnek megtérítenie.

3.2.1. A KLASSZIKUS JOGGAZDASÁGTANI MODELL ÉS KRITIKÁJA

A klasszikus joggazdaságtani modell főbb eredményei Menyhárd – Mike – Szalai tanulmánya nyomán az alábbiakban foglalható össze. A Hadley-szabály klasszikus joggazdaságtani elemzésének alapmodelljében a jogosultnak két típusa van. Az egyik számára a teljesítés fontos, abból nagy haszna származik, ezért szerződésszegés esetén a kára is nagy. A másik típusba tartozó jogosult számára ez az érték alacsony. A jogosultak pontosan tudják, hogy melyik csoportba tartoznak. Ezzel szemben a kötelezett csak azt tudja, hogy a jogosultak mekkora része tartozik az egyik és a másik csoportba; csak azt tudja megbecsülni, hogy konkrét partnere milyen valószínűséggel tulajdonít magas vagy alacsony értéket a szerződésnek, de azt nem tudja, hogy konkrét partnere melyik csoportba tartozik. A modell alapfeltevése szerint, amennyiben többet költenek megelőzésre, az csökkenti a szerződésszegés valószínűségét. A magas értékeléssel rendelkező csoport számára kedvezőbb az elővigyázatosság magasabb szintje, még akkor is, ha emiatt a kötelezett árat emel. Az alacsony értékeléssel rendelkező jogosultak számára azonban fontosabb az alacsony ár, mint az, hogy csökkenjen a szerződésszegés esélye.¹⁰¹ Ilyen körülmények között (I) a jogosult arról dönt, hogy elmondja-e, hogy számára mennyire fontos a szerződés teljesítése (tudva, hogy csak így érheti el, hogy a kötelezett módosítsa elővigyázatossági szintjét), és (II) a kötelezett a konkrét partneréről kapott információk alapján dönt arról, hogy mennyire lesz elővigyázatos – vagyis közvetett módon meghatározza a szerződésszegés valószínűségét is.¹⁰²

A joggazdaságtani irodalom alapján a klasszikus modellen belül különbséget lehet tenni az „egyoldalú”, Eric A. Posner 2000-es cikke előtti modell és egy

¹⁰⁰ *Victoria Laundry (Windsor) LD. v. Newman Industries LD.; Coulson & Co. LD.* (Third Parties) [1949] 2 K.B. 539.

¹⁰¹ POSNER (14. lj.) 165; MENYHÁRD–MIKE–SZALAI (10. lj.) 201.

¹⁰² MENYHÁRD–MIKE–SZALAI (10. lj.) 201.

„teljesebb” Eric A. Posner-i modell között. Az Eric A. Posner előtt felállított modell szerint a Hadley-szabály és a teljes kártérítés szabálya között a legfontosabb eltérés az, hogy a Hadley-szabály esetén a szerződésnek magas értéket tulajdonítók, és ezért magasabb összegű kártérítési igényt támasztók próbálnának a diszpozitív szabály alól *ex ante* kiszerezni: a diszpozitív szabályt felülíró szerződési kikötésre tesznek javaslatot, feltárva ezzel saját jellemzőjüket. Éppen ezért a kötelezett meg tudja majd különböztetni a két jogosulti csoportot, és így az óvintézkedések szintjét is pontosabban állíthatja be.¹⁰³ A Hadley-szabály hatékonysága abban áll, hogy a szerződésnek magas értéket tulajdonító felet (általában) információ-feltárára ösztönzi. Ahogyan azt korábban már említettem, a jogirodalom is ezt a jogpolitikai célt emeli ki jellemzően az előreláthatóság kapcsán. A klasszikus modell azt teszi fel, hogy a teljes kártérítés szabálya esetében azonban senkinek nem kelene kiszerezni.

Eric. A. Posner a klasszikus joggazdaságtani modellel szemben megfogalmazott kritikájában rámutatott arra, hogy a teljes kártérítés (vagy nem korlátozott kártérítés) szabálya esetében a szerződésnek alacsony értéket tulajdonítók próbálnának *ex ante* kiszerezni. Valójában ugyanis azok, akik a szerződésből kisebb haszonra számítanak, éppúgy érdekeltek abban, hogy a szerződésben korlátozzák a szerződésszegés esetére fizetendő kártérítés nagyságát: az alacsonyabb ár (ellenszolgáltatás) ellenében alacsonyabb kártérítési összegben is kiegyeznének.¹⁰⁴

3.2.2. AZ INFORMÁCIÓS ASZIMMETRIA ÖSSZPONTOSÍTÓ MODELL KRITIKÁJA

A klasszikus joggazdaságtani irodalom kiindulópontja a szerződő felek információs aszimmetria helyzete.¹⁰⁵ Az információs aszimmetria modell alapja, hogy a szerződéses kötelezettségvállalást és az együttműködést elősegítő tényezők közül a joggazdaságtan fontos szerepet tulajdonít a szerződő felek közötti információcserének. Ha a szerződő felek informáltsági szintje különböző, akkor az ilyen piaci helyzeteket az aszimmetrikus informáltság jellemzi, ami pedig komoly akadálya lehet a piaci tranzakciók létrejöttének. A szerződések közgazdasági elmélete szerint a szerződési jog megkönnyítheti a felek számára ezen aszimmetrikus információs helyzet kezelését azáltal, hogy olyan szerződéskötési és a szerződések kikényszerítését segítő szabályokat kínál, amelyek meghatározzák, hogy mely információkat kell hogy megosszanak egymással a felek, és melyek azok, amelyeket – nyilván jól felfogott üzleti érdekből – titokban tarthatnak. A joggazdaságtan szerint a szerződési jog egyik célja, hogy a feleket az információ hatékony nyilvánosságra hozatalára ösztönözze szerződéses kapcsolataikban.¹⁰⁶ Könnyű belátni, hogy a *Hadley v. Baxendale*-ítélet szokatlan károk megtérítésére vonatkozó szabálya épp az ilyen

¹⁰³ POSNER (14. lj.) 165–166; MENYHÁRD–MIKE–SZALAI (10. lj.) 202.

¹⁰⁴ POSNER (14. lj.) 166, 168.

¹⁰⁵ Erről összefoglalóan ír: WIJCK (15. lj.) 228–229.

¹⁰⁶ COOTER–ULEN (85. lj.) 211–217; POSNER 2003 (16. lj.) 836.

aszimmetrikus informáltsági állapotot tükröző helyzetre vonatkozóan rendezni a kártérítés kérdését.¹⁰⁷

A Hadley-szabály információ-öszöntző hatására vonatkozó elemzések alapfeltevései azonban a következők okán kritikával illethetők.

3.2.2.1. A KÖLCSÖNÖS TÁJÉKOZATLANSÁG ESETE (HA AZ INFORMÁCIÓHIÁNY KÉTOLDALÚ)

Menyhárd – Mike – Szalai tanulmányukban a Hadley-szabályra vonatkozó klasszikus joggazdaságtani elemzések kiindulópontjául szolgáló információs aszimmetria modellt kritikával illetik. A klasszikus joggazdaságtani modell szerint a Hadley-szabály olyan esetre vonatkozik, amikor a kötelezett nem látta, nem láthatta előre az adott kárt, azt nem vizsgálják, hogy a jogosult tudott-e, illetve tudhatott-e róla. A *Hadley v. Baxendale*-ítélet szerint a károsult akkor sem jogosult kártérítésre, amikor az információhiány kétoldalú. Éppen ezért értek egyet Menyhárd – Mike – Szalai azon álláspontjával, amely szerint az előreláthatósági szabályt nem helyes kizárólag úgy értelmezni, mint információ-átadást ösztönző szabályt. Az előreláthatósági korlát ugyanis nem csak azokat a károkat terheli a károsultra, amelyről ő tudhatott, de a szerződésszegő nem, hanem azokat is, amelyekről egyikük sem tudhatott – ezek a szó szoros értelmében vett előreláthatatlan események.¹⁰⁸

Menyhárd – Mike – Szalai joggazdaságtani munkájukban éppen arra mutatnak rá, hogy a Hadley-szabály, ahogyan a klasszikus joggazdaságtani irodalom elemzi, csak az információs aszimmetria helyzetet modellezi. A *Hadley v. Baxendale*-ítéletből azonban az is következik, hogy akkor is a korlátozott kártérítés elve érvényesül, ha az információhiány kétoldalú. E különbség okán az előreláthatósági szabályt a joggazdaságtani irodalomban megszokott Hadley-szabálytól elkülönülő, önálló modellben (előreláthatósági szabály) tárgyalják. Az előreláthatósági szabály modelljük az információs aszimmetria helyzet mellett a kölcsönös tájékoztatatlanság esetét is magában foglalja.¹⁰⁹

¹⁰⁷ A *Hadley v. Baxendale*-ügyben Alderson bíró az ítéletében a szokatlan károk megtérítésére vonatkozó szabályt részletesebben a következőképp fejtette ki: „Ha a szerződéskötéssel kapcsolatos sajátos körülményekről felperes tájékoztatta az alperest, és így mind a két fél tudott azokról, akkor ilyen szerződésszegés esetén valamennyi olyan kárral ésszerűen számolni kell, amely magából a szerződésszegésből következik az ismert körülmények és a másik fél tudomására hozott információk alapján. Ha azonban az egyéb sajátos körülményekről a szerződésszegő fél egyáltalán nem tudott, akkor ő legfeljebb csak olyan veszteséggel kellett hogy számoljon, amely általában és az esetek többségében az ilyen szerződésszegés következménye.” Lásd *Hadley and Another v. Baxendale and Others*. 9 Exch 355–356.

¹⁰⁸ MENYHÁRD–MIKE–SZALAI (10. lj.) 201, 207.

¹⁰⁹ Úgy fogalmazzuk, hogy a „Hadley-szabály azt jelenti, a károkozóknak csak akkor nem kell megfizetnie a kárt, ha a károsult információs előnyben volt, és az információt nem közölte. Vagyis kölcsönös tájékoztatatlanság esetén a szerződésszegésért teljes kártérítés jár. Az előreláthatósági szabály esete annyiban tér el az utóbbtól, hogy kölcsönös tájékoztatatlanság esetén sem kap a károsult kártérítést”. Lásd MENYHÁRD–MIKE–SZALAI (10. lj.) 208.

3.2.2.2. A HADLEY-SZABÁLYAL SZEMBEN ÁLLÓ ALTERNATÍVA NEM A TELJES KÁRTÉRÍTÉS SZABÁLYA

A klasszikus joggazdaságtani modell a Hadley-szabályt a teljes kártérítés (vagy nem korlátozott kártérítés) szabályával hasonlítja össze. A Hadley-szabály szerint szerződésszegés esetén a kártérítés nem haladhatja meg azt az összeget, amelyet a szerződő fél előrelátott vagy előre kellett volna látnia a szerződéskötés időpontjában. A Hadley-szabály korlátozó szerepe abban áll, hogy a kötelezettnek nem kell megtérítenie a jogosult teljes kárát. Az ilyen szempontú elemzés középpontjában jól láthatóan a kár mennyiségi korlátozása áll.¹¹⁰

A Hadley-szabályt a teljes kártérítés (vagy nem korlátozott kártérítés) szabályával összehasonlító joggazdaságtani elemzések módszertana is kritikával illelhető. Menyhárd – Mike – Szalai tanulmányukban ezt is kihangsúlyozzák, s modelljüket is ennek megfelelően állítják fel. Rámutatnak ugyanis arra, hogy ha más feltevésekből indulnak ki, akkor a klasszikus joggazdaságtani irodalom legfontosabb, a Hadley-szabály alkalmazása mellett szóló érvei elveszítik jelentőségüket. A Hadley-szabály alkalmazása álláspontjuk szerint könnyen megkérdőjelezhető egy, a modellben szereplő – és a magyar polgári jogot is jól jellemző – bizonyítási és bírósági problémáktól terhelt környezetben. Menyhárd – Mike – Szalai tehát az általuk alkalmazott modellben a klasszikus joggazdaságtani irodalomtól eltérő feltevésekből indulnak ki, amelyek szerintük közelebb állnak a valósághoz, mint a korábbi modellek feltevései. Felteszik, hogy (I) a bíróság nem hajlandó, illetve nem képes teljes kompenzációt, kártérítést nyújtani a nemvagyoni károk esetén, és (II) a speciális (idioszinkratikus) károk bizonyítása gyakorlatilag lehetetlen. Ismert, hogy a bíróságok számára meglehetősen nehéz feladat megállapítani a kár pontos mértékét. Általában a felperest (a károsultat) terheli a bizonyítás terhe, s a bizonyítás költsége meglehetősen magas. A valóságban szerintük a bíróság által megítélt kártérítés messze elmaradhat a szerződés valós értékétől. Álláspontjuk szerint ezért még az elvileg teljes kártérítést nyújtó szabályozás esetében is szükséges lehet a kártérítést (a valós kárt) *ex ante* a szerződésben rendezni – amit jól mutat a kötbérikötések magas száma. Érvelésük szerint a teljes kártérítés elve és a Hadley-szabály között már nem az a fő különbség, hogy más csoport próbálja meg a kártérítést szerződésben megszabni:

„mind a nem-korlátozott kártérítés, mind a Hadley-szabály mellett a magas értékeléssel rendelkezők próbálnak majd kötbért kikötni a szerződésben, hiszen a teljes kártól elmaradó kártérítés miatt mindig számolniuk kell nem fedezett kárral”.¹¹¹

Kiemelendő, hogy bár a teljes kártérítés elve tételes jogi szabályként rögzített, vagy elvi tételként tételezett is az egyes jogrendszerekben, fogalmi teljességében a gyakorlatban nem érvényesül. A teljes kártérítés elvének korlátjaként továbbá a szer-

¹¹⁰ Összegzően ír erről: POSNER (14. lj.) 164.

¹¹¹ MENYHÁRD–MIKE–SZALAI (10. lj.) 200–202, 209, 211–212, 221.

ződészegési jogban nemcsak az előreláthatósági szabály szolgál, még a *common law* jogrendszerekben sem.¹¹² Az egyes jogrendszerekben továbbá általános, ismert megoldás példának okáért a fuvarozó, illetve a posta felelőssége kapcsán a megtérítendő károk mértékének törvényi korlátozása. A kár mértékének összegszerű bizonyítására vonatkozó követelmény (s annak nehézségei) is éppúgy korlátozóan hat a teljes kártérítés elvére.¹¹³ Azokban a jogrendszerekben pedig, amelyek tételes joga nem tartalmazza az előreláthatóság elvét, az okozatosságra hárul az a szerep, hogy megakadályozza a kártérítési jog parttalanná válását, a szerződészegési jogban is (részletesebben lásd a 3. pontban).

Mindezekből következik, hogy a joggazdaságtannak az előreláthatósági korlátot valójában nem a teljes kártérítés szabályával, hanem a többi, a megtérítendő károk mértékét korlátozó törvényi–dogmatikai megoldással összehasonlítva kellene elemezni.

3.2.3. A FELEK KÖZÖTTI INFORMÁCIÓCSERÉTŐL FÜGGETLEN, FELTÉTELEZETT TUDOMÁS

Az információs aszimmetria és az előreláthatósági szabály modell¹¹⁴ sem számol a *Hadley v. Baxendale*-, illetve *Victoria Laundry*-ítélet előreláthatósági szabálya alapján megtérítendő ún. szokásos károkkal. A szerződészegés rendszerinti, szokásos következményeként felmerülő ún. szokásos károk a szerződő felek közötti információcserétől függetlenek. A szokásos károk megítélése kapcsán a bíróságok a *reasonable man*-féle tudomásból indulnak ki, a dolgok szokásos rendjének (*ordinary course of things*) mindenkitől elvárható ismeretéből, amely független attól, hogy az illető személy valójában tisztában van-e azokkal vagy sem. A joggazdaságtan nem hagyhatja tehát figyelmen kívül e károk körét sem a vizsgálódásai során. Álláspontom szerint azért, mert ennek a *reasonable man*-féle tudomásnak a megszerzése is költségekkel jár, másrészt azért sem, mert a szerződő félnek azzal is tisztában kell lennie, hogy szerződészegése esetén az előreláthatósági szabály értelmében ezeket a károkat mindenképpen meg kell térítenie.

Összegésképpen, a szerződő felek közötti információcserétől független, a szerződészegés rendszerinti, szokásos következményeként felmerülő ún. szokásos károk kapcsán a jog azt várja el a szerződészegőtől, hogy a *reasonable man*-ként ezekkel számoljon. Ezt az informáltsággal kapcsolatos elvárást, a *reasonable man* követelményét azonban nem vizsgálja a joggazdaságtan a szerződészegési kártérítési joghoz kapcsolódóan, s a szerződési jog kapcsán is ritkán elemzi.¹¹⁵

¹¹² A károsult kárenyhítési kötelezettsége mellett – melyet a joggazdaságtani irodalom is tárgyalt – erre utal a *common law*-t tekintve még a *reasonable certainty* és az *emotional distress rule* kapcsán Eric A. Posner. Lásd POSNER (14. lj.) 162, 168, 176–177.

¹¹³ Erre utal: MENYHÁRD–MIKE–SZALAI (10. lj.) 200, 208.

¹¹⁴ Az eladó és vevői információszerzési ösztönzői kapcsán azonban foglalkozik ezzel a témával: MENYHÁRD–MIKE–SZALAI (10. lj.) 218.

¹¹⁵ Elsősorban a szerződéskötéssel kapcsolatban, lásd SZALAI (89. lj.) 371–386; illetve a tévedéssel kapcsolatban, lásd Qi ZHOU: „Contractual Mistake and Misrepresentation” in GEEST (15. lj.) 31–56; MENYHÁRD–MIKE–SZALAI (10. lj.) 218.

3.3. AZ ELŐRELÁTHATÓSÁGI KORLÁT ÉS AZ OKOZATOSSÁG

A jogirodalomban és a joggazdaságtani irodalomban is sokat tárgyalt kérdéskör az okozatosság, s a megtérítendő károk mértékét korlátozó törvényi–dogmatikai megoldások közül is a legtöbbet elemzett. Az okozatosság kártérítést korlátozó szerepe deliktuális jogi környezetben kerül jellemzően bemutatásra.

A jogirodalomban általános nézet az, hogy a ténybeli okozatosság nem alkalmas a teljes kártérítés elvének ésszerű korlátozására, így azt minden jogrendszerben szinte további ún. jogi okozatossági szempontok egészítik ki. A jogi okozatosság alatt az okok között meghatározott (a bírósági gyakorlatban kialakult vagy különböző ok-kiválasztó elméletekben kidolgozott) szempontok szerint történő mesterseges gondolati (dogmatikai, jogpolitikai) különbségtételt értjük, amelynek eredményeként különbséget lehet tenni releváns és nem releváns okok között.¹¹⁶ A jogi okozatosságnak ilyen szerepe a tételes jog és az elmélet alapján nemcsak a deliktuális jogban van, hanem a kontraktuális felelősségi jogban is azokban a jogrendszerekben, amelyek szerződésszegési joga az előreláthatósági szabályt nem ismeri, vagy tartalmazza ugyan, de mellette más jogi okozatossági szempontokat is érvényesülni enged (például *Code Civil*).¹¹⁷ A jogi okozatossági szempontoknak a jelentősége a kártérítés korlátozásában a szerződésszegéssel okozott károk körében valójában mindig csekélyebb, mint a deliktuális jogban.¹¹⁸

Ami jogrendszerünket illeti, előrelátható, hogy a 2013. évi Ptk. hatálybalépésével a joggyakorlat számára a legnagyobb nehézséget az okozatosságnak és az előreláthatóságnak mint a megtérítendő károk mértékét korlátozó elvnek az elhatárolása jelenti majd. Elhatárolásukat nehezíti, hogy az okozatosság egyfelől felelősségalapító tényező, másfelől szerepet játszik a kártérítés terjedelmének megállapításánál,¹¹⁹ a másik oldalról közelítve pedig az előreláthatósági korlát és a jogi okozatossági szempontok funkciója részben azonos: a teljes kártérítés elvének ésszerű korlátozása.¹²⁰

A *common law* szerződésszegési jogában a mértékadó monográfiák¹²¹ a következőképpen értékelik az okozatosság és az előreláthatóság viszonyát. A károsult csak akkor követelheti a kárának megtérítését, ha a kár és a szerződésszegő magatartás között ok-okozati összefüggés áll fenn (általában a ténybeli okozatosság alapul vételével vagy a józan ész¹²² alapján), a kár tehát a szerződésszegés következménye,

¹¹⁶ FUGLINSZKY Ádám: „A kártérítés általános szabályai. A 339. §-hoz fűzött kommentár” in OSZTOVITS András (szerk.): *Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény magyarázata II.* (Budapest: Opten Kiadó 2011) 1267.

¹¹⁷ Ahogyan arról már volt szó, a *Code Civil*ben az előreláthatóság mellett a jogi okozatosságnak (*immédiate et directe*) is szerepe van a kártérítés korlátozásában.

¹¹⁸ Utal erre például: TREITEL (24. lj.) 162.

¹¹⁹ MARTON Géza: *A polgári jogi felelősség* (Budapest: Triorg 1993) 122.

¹²⁰ FUGLINSZKY: (8. lj.) 415.

¹²¹ TREITEL (24. lj.) 153; PEEL (24. lj.) 1045–1062; BEALE (3. lj.) 1617–1635; MCGREGOR (28. lj.) 176–210; BURROWS (20. lj.) 45, 76; Ewan MCKENDRICK: *Contract Law* (Basingstoke: Palgrave Macmillan⁸2009) 311, 337, 341; a joggazdaságtani irodalomból: POSNER (14. lj.) 76.

¹²² Az okozatosság *common sense* tesztjét hangsúlyozza a ténybeli okozatossággal szemben: Herbert L. A HART – Tony HONORÉ: *Causation in the Law* (Oxford: Clarendon Press²1985).

de a bekövetkezett károk közül csak az(ok) térítendő(k) meg, amely(ek) nem túl távoli(ak) (*not too remote*). Utalnak általában arra is, hogy szerződésszegés esetében – szemben a szerződésen kívüli károkozással – az okozati összefüggés vizsgálataának szerepe csekély, ritkán igazán kérdéses; és a megtérítendő károk körének meghatározásában inkább az előreláthatóságnak van szerepe. A *Bécsi Vételi Egyezmény* gyakorlatában is az ok-okozati összefüggés csak ténybeli okozatosságot jelent.¹²³

A fentiekből a kárfelelősségi jogunkra nézve következik, hogy az előreláthatósági korláttól függetlenül, az okozatosságot továbbra is vizsgálni kell mint felelősség-alapító feltételt. A jogi okozatosság és az előreláthatósági korlát egymáshoz való viszonya azonban a hatályos szabályozás alapján összetettebb kérdésként jelentkezik. Egyrészt, a Ptk. 6:143 § (3) bekezdése értelmében szándékos szerződésszegés esetén a teljes kárt kell megtéríteni. Fuglinszky ezért azon az állásponton van, hogy a kártérítés korlátozásában itt a jogi okozatossági szempontoknak továbbra is szerepük lesz majd.¹²⁴ Másrészt, a Ptk. egységes kárfelelősségi szabályozásából következően – a kimentés és a kár megtérítésének szabálya kivételével – szerződésszegés esetén az okozatosság kérdésében is a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai alkalmazandók.¹²⁵ A *kártérítési felelősség általános szabálya és közös szabályai* cím alatt, a Ptk. 6:521. §-a akként rendelkezik, hogy „nem állapítható meg az okozati összefüggés azzal a kárral kapcsolatban, amelyet a károkozó nem látott előre és nem is kellett előre látnia”. Az előreláthatóság itt – a törvény szövegéből következően – az okozati összefüggés megállapításának szabálya.¹²⁶ Álláspontom szerint a szerződésszegés esetén alkalmazandó előreláthatósági korlát mellett nem lenne helyes az okozatosság Ptk. 6:521 §-a szerinti vizsgálatát megkövetelni, e tekintetben a *common law* és a *Bécsi Vételi Egyezmény* gyakorlatában kialakult ténybeli okozatosság vizsgálatát tartom követendőnek.

A jogi okozatossági szempontok és az előreláthatósági korlát elhatárolásának nehézségére épp a magyar polgári jogban is uralkodó adekvát kauzalitás tana lehet jó példa. Az adekvát kauzalitás tana a valamilyen módon előrelátható eredményt kiváltó magatartást tekinti oknak, az előreláthatóságot az okozati összefüggés lényeges ismervének tekinti. Gyakori megfogalmazásban, az ok-okozati összefüggés azon kárkövetkezmények vonatkozásában áll fent, amelyekkel a károkozó a károkozás időpontjában számolhatott, nem áll fent viszont akkor, ha a következmény abszolút nem várt, előre nem látható, amire senki sem számíthat. Az adekvát kauzalitás tanával szembeni legélesebb kritika éppen az, hogy az okozatossági mérce tetszés szerint hajlítható aszerint, hogy a lehetséges következményeket mennyire konkrétan kell előrelátni.¹²⁷ Fuglinszky szerint az adekvát kauzalitás fel-

¹²³ SÁNDOR-VÉKÁS (73. lj.) 435–436.

¹²⁴ FUGLINSZKY (81. lj.) 230.

¹²⁵ A T/7971. sz. a Polgári Törvénykönyvről szóló törvényjavaslat szerződésszegési rendelkezéseire is fűzött indokolás. 7. a) pont, 586.

¹²⁶ HARMATHY Attila: „Felelősség a szerződésen kívül okozott kárért” in WELLMANN György (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata VI/VII.* (Budapest: HVG–ORAC 2013) 444.

¹²⁷ EÖRSI Gyula: *A jogi felelősség alapproblémái* (Budapest: Akadémiai Kiadó 1961) 148; MARTON (119. lj.) 125–126; FUGLINSZKY Ádám: „Megye-e kártérítési jogunk az előreláthatósági klauzula ál-

fogható egyfajta előreláthatósági tesztként is,¹²⁸ a vizsgálat „referencia-időpontja” azonban itt a károkozás, nem pedig a szerződéskötés, mint a kártérítés körében szabályozott előreláthatósági korlát esetén.¹²⁹ Mindezekből adódik az is, hogy a megtérítendő károk körében szabályozott előreláthatóságot – még ha erre nagy is a kísértés – nem lehet az okozatossággal azonosítani. Alkalmazásukkal kapcsolatban veszély azonban, hogy tartalmukban könnyen egymásba csúszhatnak.

A szerződésszegési jogban érvényesülő előreláthatósági korlát funkciójának, rendeltetésének megismeréséhez – és egyben az okozatosságtól történő elhatárolásához – a célján keresztül juthatunk el: a szolgáltatás-ellenszolgáltatás, és a kötelezett által vállalt kockázatok egyensúlyának a megteremtése a cél. Az előreláthatóságnak a szerződési kockázatokat elosztó, illetve ennek keretén belül az információ-feltárást ösztönző hatása az, ami segíthet abban, hogy a szabályra ne csupán úgy tekintsünk, mint amely egy távoli kárt a felelősségből „kikapcsol”, hanem mint olyanra, amely a felelősséget a konkrét szerződés tartalmához képest „formálja ki”.¹³⁰

A kártérítés korlátozása körében a joggazdaságtani munkák jellemzően a deliktuális jog kapcsán foglalkoznak az okozatosság kérdésével.¹³¹ Schäfer és Ott joggazdaságtani monográfiája sem vizsgálja az okozatosságot a szerződésszegési kártérítési jogban, megállapítja ugyanakkor, hogy a deliktuális joghoz kapcsolódóan a kártérítés korlátozása körében kidolgozott kritériumok (adekvát kauzalitás tana, Schutzzweck-elmélet) alkalmazása szerződésszegés esetén nem kielégítő.¹³²

A szerződésszegési kártérítési jog joggazdaságtani elemzésekor a modellalkotás során tekintettel kell lenni tehát arra, hogy a szerződésszegési jogban az okozatosság szerepe vagy csak a ténybeli okozatosságra szűkül, vagy ha emellett a kártérítés korlátozásában jogi okozatossági szempontok is érvényesülnek, azok szerepe kevésbé meghatározó mind a deliktuális jogviszonyokban.

A kártérítési jog joggazdaságtani irodalmában arra inkább találunk példát, hogy a szerződési jog előreláthatósági szabályát együtt tárgyalják deliktuális jogi példák alapján az okozatossággal (*proximate causation*, adekvát kauzalitás). Richard A. Posner például arra a következtetésre jut, hogy a károkozó magatartás következményeként a felelősség nem állapítható meg sem szerződésszegés, sem szerződésen kívüli károkozás esetében, ha a károkozó nem láthatta előre (például nem informál-

tal elébb? Felróhatóság, adekvát kauzalitás és előreláthatóság a szerződésszegéssel okozott következménykárok kezelésében” in Görög Márta (szerk.): *Acta Conventus de Iure Civili, Tomus VII.* (Szeged: Lectum 2007) 235; FUGLINSZKY: (8. lj.) 415.

¹²⁸ Ugyanez a gondolat jelenik meg Martonnál. Marton szerint az adekvát ok fogalmi elhatárolása az általános, objektív emberi előreláthatóság mértéke szerint történik; okozatos tehát az a következmény, mely ezzel az objektív előre látással (a szakember, az *Idealmensch* előre látásával) várható volt. Lásd MARTON (119. lj.) 125–126.

¹²⁹ FUGLINSZKY (116. lj.) 1268.

¹³⁰ FAUST (13. lj.) 3.

¹³¹ Ennek egyik lehetséges magyarázata a következő: Eric A. Posner szerint az okozatosság nem fontos fogalom az angol-amerikai szerződési jogban, mert az okozatosság kérdését más szerződési doktrínák foglalják el. Lásd POSNER (14. lj.) 176.; Omri BEN-SHAHAR: „Causation and Foreseeability” in BOUCKAERT–GEEST (14. lj.) 83–106.

¹³² SCHÄFER–OTT (98. lj.) 467–470.

hatta magát ésszerű költségeken) magatartásának következményeit.¹³³ Eric. A. Posner pedig csak annyit mond joggazdaságtani tanulmányában, hogy a *proximate causation* doktrína és a Hadley-doktrína közötti analógia egyértelmű.¹³⁴ Eisenberg álláspontja szerint is a *proximate causation* éppúgy, mint a Hadley-szabály alapvetően előreláthatósági kérdésként jelentkezik.¹³⁵

Az előreláthatóságot az adekvát kauzalitás tanával összehasonlító joggazdaságtani tanulmányában Runesson is azt állítja, hogy mind a két doktrína tartalmát tekintve az előreláthatóság normatív problémájaként írható le. Az előreláthatóság normatív problémája pedig abban áll, hogy meg kell határozni egyrészt, hogy milyen szintű tudással kell rendelkeznie a kárt okozónak, másrészt, hogy a valószínűség milyen fokát kell megkövetelni ahhoz, hogy azt mondhassuk, a kár beszámítható a kárt okozó magatartásnak.¹³⁶ A két doktrína kapcsán fontos rámutatni arra, hogy az adekvát kauzalitás tana a károsult személyt viszonylag kedvezőbb helyzetbe hozza. Ezt a doktrínák által a jogalanyokkal szemben támasztott mérce különbözőségével magyarázzák. Az adekvát kauzalitás esetében arra kell rákérdezni, hogy egy „*tapasztalt megfigyelő*” mit láthatott előre a kárra vezető magatartás tanúsításakor, míg az előreláthatóság esetében arra, hogy a szerződészegő fél (úgy is) mint ésszerűen és gondosan eljáró személy (*reasonable man*) számolhatott-e egy bizonyos típusú kár bekövetkezésével, azaz előrelátta vagy előre kellett volna látnia-e azt a szerződés megkötésekor a rendelkezésére álló információk, tények birtokában.¹³⁷ Az előreláthatóság és a jogi okozatosság joggazdaságtani modelljében továbbá figyelemmel kell lennie arra is, hogy míg a szerződészegési jogban az előreláthatóság kapcsán a referencia-időpont – tehát hogy *Mikor kell előrelátni a kárt?* – a szerződéskötés, a jogi okozatosság kapcsán azonban a károkozás.

Összegzésként, a joggazdaságtan szerint az előreláthatósági korlát és a jogi okozatosság (adekvát kauzalitás, *proximate causation*) is tartalmát tekintve az előreláthatóság normatív problémájaként írható le. Az előreláthatósági korlát és az adekvát kauzalitás összehasonlító elemzéséhez, a szerződészegési kártérítési joghoz kapcsolódóan felállítandó modellek megalkotásakor pedig tekintettel kell lenni mind a jogalanyokkal szemben támasztott mérce, mind az előreláthatóság referencia-időpontjának (*Mikor kell előrelátni a kárt?*) különbözőségére.

4. ÖSSZEZGÉS

Az előreláthatósági korlát jogi tartalmának ismeretében érdemes azt vizsgálni, hogy milyen jogszabályi, joggyakorlati alapról indulva is elemzi, modellezi a joggazdaságtan az előreláthatóságot.

¹³³ POSNER (5. lj.) 186.

¹³⁴ POSNER (14. lj.) 176.

¹³⁵ EISENBERG (12. lj.) 577.

¹³⁶ ERIC RUNESSON: „Foreseeability and Law & Economics” *Scandinavian Studies in Law* 2001. 459.

¹³⁷ TREITEL (24. lj.) 163, 165–166; RUNESSON (136. lj.) 459–460.

1) A klasszikus joggazdaságtani irodalom kritikával illelhető azért, mert az előreláthatósági szabályt roppant módon leegyszerűsítve tárgyalja: a) az előreláthatósági korlátot a Hadley-szabály alapján mutatja be; b) a Hadley-szabályt a teljes kártérítés szabályával hasonlítja össze, pedig a teljes kártérítés elve noha tételes jogi szabályként rögzített, vagy elvi tételként tételezett az egyes jogrendszerekben, fogalmi teljességében a gyakorlatban valójában nem érvényesül; c) a Hadley-szabály esetén nem elemzi azt, hogy a *common law* előreláthatósági szabálya értelmében a szerződésszegőnek a szokásos károkat meg kell téríteni, mert azok előreláthatóságát a *common law* tételezi, elvárja a szerződésszegőtől;¹³⁸ d) az előreláthatósági korlátot a *common law* alapján ismerteti, és nincs tekintettel a kontinentális jogrendszerek, illetve az egyezményes adásvételi jog (jogegységesítő dokumentumokban) előreláthatósági szabályára, s így nem vizsgálja azokat a szabályozási megoldásokat, amelyekben az előreláthatósági korlát szabálya d.1) szándékos szerződésszegés esetén nem alkalmazandó, vagy d.2) alkalmazási köre nem terjed ki meghatározott kártípusokra (fedezeti vétel szabálya, a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett kár szabálya), vagy d.3) az előreláthatósági korlát mellett jogi okozatossági szempontok is érvényesülnek a kártérítés korlátozása körében (az *immédiate et directe* károkra való korlátozás).

2) Az előreláthatósági korlát joggazdaságtani vizsgálata során el kellene szakadni a Hadley-szabályra épülő információs aszimmetria modelltől, annak kizárólagos elemzésétől. Az előreláthatósági korlát szabálya kapcsán felállítandó modell lehetséges elemei a következők lehetnének. Az előreláthatósági szabály szerint

a) A szerződésszegés szokásos kárkövetkezményeivel a szerződésszegőnek számolnia kell, s azokat megtéríteni tartozik. A szokásos károk megítélése kapcsán a *reasonable man*-féle tudásból kell kiindulni, a dolgok szokásos rendjének mindenkitől elvárható ismeretéből, amely független attól, hogy az illető személy valójában tisztában van-e azokkal vagy sem. A joggazdaságtani elemzés kiindulópontja itt tehát a felek közötti információcserétől független, feltételezett, *reasonable man*-féle tudás kell hogy legyen; ennek a *reasonable man*-féle tudásnak a „megszerzése” a szerződő felek számára ugyanis költségekkel jár.

b) A szerződésszegés szokatlan kárkövetkezményei, ha előreláthatóak, azokat a szerződésszegő megtéríteni tartozik. A szerződő felek közötti aszimmetrikus információs helyzetben az előreláthatósági szabály szerint csak azokat a károkat kell a károsultnak viselnie, amelyekről ő tudott, tudhatott, de a szerződésszegő nem. A joggazdaságtan szerint tehát a szerződésszegőnek csak akkor nem kell megtérítenie a szerződő partnere kárát, ha a károsult információs előnyben volt. A szerződő feleket a szokatlan szerződési kockázatok feltárására ösztönöző hatása okán elemzi a joggazdaságtan az előreláthatósági korlátot úgy mint információ-átadást ösztönző szabályt.

c) A szó szoros értelemben vett előreláthatatlan események esetében azokat a

¹³⁸ A szokásos károk *per se* megtérítésének szabálya alól kivétel a *The Achilles*-ítéletben kimondott tétel, mely szerint a bíró az előreláthatósági korlát mint diszpozitív szabály alkalmazása során – ha indokát látja – egy további „tesztet” (*assumption of responsibility*) is felhívhat a megtérítendő károk mértékének korlátozására. Részletesebben lásd a 2.2. pontban foglaltakat.

károkat is a károsultnak kell viselnie, amelyekről egyik szerződő fél sem tudhatott. A joggazdaságtani elemzés alapja itt pedig a szerződő felek kölcsönös tájékoztat-lansága, vagyis az – a deliktuális jogviszonyokban is jellemző – helyzet, amikor az információhiány kétoldalú. Az előreláthatósági szabályt nem helyes tehát kizárólag úgy értelmezni, mint információ-átadást ösztönző szabályt, mert mint minden szerződési jogi szabálynak, így az előreláthatósági korlátnak is jogpolitikai célja a szerződési kockázatoknak (úgy általában, s nemcsak a szokatlan károkat tekintve) a szerződő felek közötti elosztása.

3) Az okozatosságot illetően pedig rá kell mutatni arra, hogy a kártérítés korlátozása körében a joggazdaságtani munkák jellemzően a deliktuális jog kapcsán foglalkoznak az okozatosság kérdésével. A szerződésszegési kártérítési jog joggazdaságtani elemzésekor a modellalkotás során tekintettel kell lenni azonban arra, hogy a szerződésszegési jogban az okozatosság szerepe vagy csak a ténybeli okozatosságra szűkül, vagy ha emellett a kártérítés korlátozásában jogi okozatossági szempontok is érvényesülnek, azok szerepe kevésbé meghatározó, mint a deliktuális jogviszonyokban. A joggazdaságtan szerint az előreláthatósági korlát és a jogi okozatosság (adekvát kauzalitás, *proximate causation*) is tartalmukat tekintve az előreláthatóság normatív problémájaként írhatók le. Az előreláthatósági korlát és az adekvát kauzalitás összehasonlító elemzéséhez, a szerződésszegési kártérítési joghoz kapcsolódóan felállítandó modellek megalkotásakor pedig tekintettel kell lenni mind a jogalanyokkal szemben támasztott mérce, mind az előreláthatóság referencia-időpontjának (*Mikor kell előrelátni a kárt?*) különbözőségére.